

Classification and Typology of The Sassanian Pottery in Gorieh Site of Ilam Province

Milad Baghshikhi¹ ; Mohammad Esmail Esmaeli Jelodar² ;
Leila Khosravi³ ; Alireza Khosrowzadeh⁴

Type of Article: Research

Pp: 75-104

Received: 2021/06/08; Revised: 2021/09/03; Accepted: 2021/09/05

 <https://doi.org/10.22034/PJAS.8.29.75>

Abstract

Gorieh site located in Zarneh section of Ivan Gharb city is one of the important Sassanid and early Islamic sites in archeological studies of the west of the country which has been excavated in 2015. During a season of excavation in this ancient site, a variety of cultural artifacts were found, including pottery, and due to the importance of pottery and its role in archaeological studies, this cultural material was studied in this article. Therefore, for this study, 127 pieces of pottery from the Sassanid era, from 1500 pieces of pottery obtained from excavation, were selected for study. Initially, these pottery were classified typologically based on their technical characteristics and shape or form. This research has a fundamental nature with a descriptive-analytical approach and the method of this research has two parts: library and field studies (pottery). The main purpose of this article is to study the quantity and quality of Sassanid pottery in Gorieh area, then their typology, classification and relative chronology. Chronology has been done comparatively and cultural relations with adjacent areas have been explained based on comparative studies of pottery. The results showed that among the identified forms among the pottery of Gorieh area, including Ewer, jug, bowl, cup and plate and the most common decorative patterns of pottery are carved patterns. Pottery is often suitable for baking and a sign of oven temperature control for baking pottery, and the quality of their construction is generally average. Also, a comparative comparison showed that in terms of relative chronology, Sassanid Gorieh pottery is relatively similar to the areas of the late period. Therefore, while having some local characteristics, the pottery of this area with areas such as, Qasr-e-Bonsar, Hajiabad, Sassanian sites identified in the survey of the Mahneshan of Zanjan, North Khuzestan, Mianab Shushtar, Bushehr, Ras al-Khaimah and Tal-e mahuz sites, Abu Sharifa in Iraq They are comparable and in addition to the influences of regional style, it is most similar to the cultural sphere of southwestern Iran.

Keywords: Typology, Classification, Sasanian Potteries, Gorieh Site, Ilam.

1. PhD in Archeology, Department of Archaeology, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran.
2. Associate Professor, Department of Archaeology, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author). **Email:** jelodar@ut.ac.ir
3. Associate Professor, Research Institute of Archaeology, Research Institute of Cultural Heritage and Handicrafts (RICT), Tehran, Iran.
4. Associate Professor, Department of Archaeology, Faculty of Literature and Humanities, Shahrekord University, Shahrekord, Iran.

Citations: Baghshikhi, M., Esmaeli Jelodar, M. E., Khosravi, L. & Khosrowzadeh, A., (2024). "Classification and Typology of The Sassanian Pottery in Gorieh Site of Ilam Province". *Parseh J Archaeol Stud.*, 8(29): 75-104. <https://doi.org/10.22034/PJAS.8.29.75>

Homepage of this Article: <https://journal.richt.ir/mbp/article-1-582-en.html>

Parseh Journal of Archaeological Studies (PJAS)

Journal of Archeology Department of Archeology Research Institute, Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICT), Tehran, Iran

Publisher: Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICT).

Copyright © 2024 The Authors. Published by Cultural Heritage and Tourism Research Institute (RICT). This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

© The Author(s)

Introduction

Gorieh area is located in geographical coordinates of 38s x: 605380 and Y: 37522210. This site is located 50 km northwest of Ilam, Zarneh district in Ivan city, about 800 meters south and southwest of lower Sartang village. (Khosravi, 1395: 32) Gorieh region drowned in water after impounding of Kangir dam in year of 1394 AH. (Fig. 2) Part of the Zagros Mountains, which overlooks to Mesopotamia and the plains of Khuzestan, is now called Ilam Province. Pottery is the most abundant cultural material in archaeological excavations and studies. Pottery is mostly used for relative dating and to know the cultural and trade relations of the ancient sites. (Khosrozadeh et al., 1399: 119) Therefore, in the present study, the Authors try to introduce and study the pottery findings as one of the cultural materials discovered from the excavation of Gorieh site, which was excavated by one of the Authors of the article, with other sites at the same contemporary.

Discussion

Masbezan was one of the Sassanian provinces during the rule of Ardashir Babakan (ruled 244-241 AD) (Rawlinson, 1362: 44); in historical books, this province has been recorded in two forms: ((Masbezan)) and ((Mah, sebzán)). The word Mah or May in the word ((sabzan)) is the changed form of the word ((Mad)) which means city (Qara Chanlu, 1360: 31-32) and the change of the word Mad to Mah and May, which was done during the Parthian and Sassanian eras, was also a common word in the Islamic period for refer to Iraq and non-Arabic places. (Ibid: 32) During the early centuries of Islam, western Iran in the terms of geographical divisions was considered as Jabal province (mountain) in. (Fig. 1) among the cultural findings of the excavation in the Gorieh site, a number of pottery obtained from different spaces. In the present study, from hundreds of Sassanian pottery pieces obtained by screening method, Index pottery was selected from 127 pieces and then categorization, typology and chronology were proposed. Most pottery was made using the wheel-making technique and most of them are sufficiently baked; the pottery s are made entirely of mineral chamotte (sand). In terms of the quality of the pottery s, the earthenware of Gorieh area can be divided into three groups: 1. medium 2. Average 3. Rough. In the present study, the studied samples are pottery s from ancient textures and spaces which cognitively obtained and representative of all classes and species, these potteries were selected accordingly and then discussed and analyzed. Therefore, from a comparative study conducted in a chapter of archeological excavations in Gorieh area, the number of pieces was selected separately: 96 rim, 1 pipe, 4 handles, 18 body and 8 pottery bottom Sassanian unglazed pottery s in terms of color of the dough are divided in three main groups: pea near to green (79 of 127 pieces), pea (20 of 127 pieces), red (19 of 127 pieces), brown (7 from 127 pieces) and gray (3 out of 127 pieces). In addition to the above, for the classification of pottery s which studied in Gorieh, the shape of their rims has also been considered. Accordingly, the rim founded

pieces are classified into separate groups: gutters shape, triple, compact, standing and round, round inward or outward, quadruple, and flat. The highest rim diameter among Ceramics is 400 mm and the lowest is 40 mm, in terms of rim type's number, the highest type of rim is the rounded rim. The pottery bottoms are divided into three groups: flat (Table6, numbers 1 and 3), legged bottom (Table6, number 4 to 7) and upright bottom (Table6, number 2), and handles are in two circular shapes (Table6, number 9 to 11) button shapes, (Table6 number 8) and a container tube (Table6 number 12) are separable Motifs and decorative elements of Gorieh pottery's can be divided into four categories: 1. Simple patterns (stump) 2. Composite patterns 3. Added patterns and 4. Compression patterns.

The studied potteries, as mentioned before, is placed in common (simple) type in terms of construction and technical characteristics. In the present study dishes, based on the general shape of the earthenware and the type of edge are divided into different shapes of jug, crock, bowls, plates and cups.

Conclusion

In each cultural region, the quality and quantity of archaeological data provide the basis for archaeological evaluations. The exploration, typology, and chronology of the potteries of a Guriyeh region were carried out to answer the research questions. The technical characteristics of the pottery show that sand is used in its composition. What is clear is that most of the potteries were fired sufficiently, and some of them were fired insufficiently, which indicates the lack of heat control in the pottery kilns. Most of the potteries studied in the present study were in the medium group, showing the tendency of the residents of Guriyeh to use vessels with medium elegance. The majority of the pottery has been made through wheel throwing, demonstrating the use of the potter's wheel in making pottery; only a few of them are handmade. Wet hand polishing is also observed on the inner and outer walls of most of the pottery. In addition to the polishing of some earthenware, a thin or thick mud layer was also applied on the inner or outer wall and even both walls. In total, several types of pottery, including jugs, crocks, bowls, cups, and plates, were obtained from the Guriyeh area. The comparison of the kinds of pottery with those of other regions showed that pottery with general use, such as jugs (48.96%), is the primary type used by people living in this region. In terms of decorative diversity, Guriyeh's pottery includes engraved, embossed, and combined motifs. Among them, the use of fingernail pressure to design the pottery seems to be indigenous to the Western region of Iran, and it has not been observed in other areas. Since there is very little archaeological information about Sassanid pottery in the Western region of Iran, the pottery of the Guriyeh area was compared with other regions. Based on comparisons, it was found that the potteries of the Guriyeh area have relative similarity with those of regions at the end of this period, such as (Abu Nasr Palace in Fars, Abu Sharifah Hill in Iraq, and Bushehr surveys). In general, the Guriyeh area was located on two ancient

communication routes from Iran to Mesopotamia, as well as a route to the West and Southwest of Iran. Accordingly, Guriyeh's pottery is comparable to that of other cultural regions of Iran. It can be concluded that based on the available documents, the area of Guriyeh seems to be culturally influenced by the cultural region of Southwest and South Iran, which can be attributed to its specific regional style.

Acknowledgement

Authors express our gratitude to Dr. Kamalaldin Niknam (first advisor).

Observation Contribution

Authors, while observing publishing ethics, declare that considering article extracted from the doctoral thesis, Milad Baghsheikhi, was involved in this article as the data collector of the article under the supervision of Dr. Mohammad Esmaeil Esmaeili Jelodar first supervisor, Dr. Leila Khosravi as the second supervisor and Dr. Alireza Khosrozadeh as the second advisor in the process of conducting research and writing this article.

Conflict of interest

The research data presented in this article is the result of a season of archaeological exploration in the Guriyeh site of Ilam province, obtained by Leila Khosravi. The cost of conducting the excavation was funded by the Cultural Heritage, Handicrafts, and Tourism Organization of Iran.

طبقه‌بندی و گونه‌شناسی سفال‌های ساسانی محوطه گوریه استان ایلام*

میلاذ باغ‌شیخی^I؛ محمد اسماعیل جلودار^{II}؛ لیلا خسروی^{III}؛
علیرضا خسروزاده^{IV}

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۱۰۴ - ۷۵

تاریخ دریافت: ۱۳۸۰/۰۳/۱۸؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۶/۱۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۴

شناسه دیجیتال (DOI): <https://doi.org/10.22034/PJAS.8.29.75>

چکیده

محوطه گوریه واقع در بخش زرنه شهرستان ایوان غرب، از جمله محوطه‌های مهم ساسانی و اوایل اسلامی در مطالعات باستان‌شناسی غرب کشور محسوب می‌شود که در سال ۱۳۹۴ ه.ش. مورد کاوش قرار گرفته است. طی یک فصل کاوش در این محوطه باستانی، آثار فرهنگی متنوعی از جمله سفال به دست آمد و اهمیت سفال و نقش آن در مطالعات باستان‌شناختی سبب شد تا این ماده فرهنگی در این مقاله مورد مطالعه قرار گیرد؛ از همین رو، برای این پژوهش تعداد ۱۲۷ قطعه سفال شاخص از دوره ساسانی، از میان ۱۵۰۰ قطعه سفال به دست آمده از کاوش برای مطالعه انتخاب گردید. در ابتدا این سفال‌ها بر مبنای مشخصات فنی و شکل یا فرمشان مورد طبقه‌بندی و گونه‌شناسی قرار گرفتند. این پژوهش دارای ماهیت بنیادی با رویکردی توصیفی-تحلیلی است و روش اجرای این پژوهش دارای دو بخش مطالعات در محوطه گوریه، سپس گونه‌شناسی، طبقه‌بندی و گاهنگاری نسبی آن‌هاست و گاهنگاری به صورت تطبیقی و تبیین ارتباطات فرهنگی با نواحی مجاور بر اساس مطالعات تطبیقی سفال صورت گرفته است. نتایج پژوهش نشان دادند که از جمله اشکال شناسایی شده در میان سفال‌های محوطه گوریه شامل: کوزه، خمره، کاسه، پیاله و بشقاب و متداول‌ترین نقوش تزئینی سفالینه‌ها نقوش کنده هستند. سفالینه‌ها اکثراً پخت مناسب دارند که نشان از کنترل حرارت کوره برای پخت سفال است و کیفیت ساختشان عموماً متوسط است؛ هم‌چنین مقایسه تطبیقی انجام شده نشان داد که به لحاظ گاهنگاری نسبی سفالینه‌های ساسانی گوریه با محوطه‌های اواخر این دوره همسانی نسبی دارند؛ بنابراین ضمن دارا بودن برخی ویژگی‌های بومی-محلی سفالینه‌های این محوطه با محوطه‌هایی هم‌چون قصرابونصر، حاجی‌آباد، سیرم‌شاه، محوطه‌های ساسانی شناسایی شده در بررسی‌های ماه‌نشان زنجان، شمال خوزستان، میاناب شوشتر، بوشهر و محوطه‌های تل‌ماهوز و ابوشریفه در عراق قابل مقایسه، و علاوه بر ویژگی‌های منطقه‌ای، بیشترین شباهت را با حوزه فرهنگی جنوب غربی ایران داراست.

کلیدواژگان: طبقه‌بندی، گونه‌شناسی، سفال ساسانی، محوطه گوریه، ایلام.

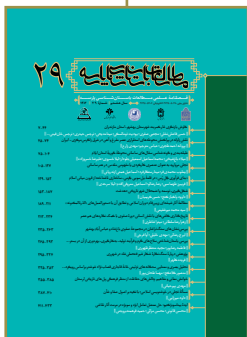
* این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول در گروه باستان‌شناسی دانشگاه تهران است.

I. دکتری باستان‌شناسی، گروه باستان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
II. دانشیار گروه باستان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: jelodar@ut.ac.ir

III. دانشیار پژوهشکده باستان‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران.
IV. دانشیار گروه باستان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهکرد، شهرکرد، ایران.

ارجاع به مقاله: باغ‌شیخی، میلاذ؛ اسمعیلی جلودار، محمد اسماعیل؛ خسروی، لیلا؛ و خسروزاده، علیرضا، (۱۴۰۳). «طبقه‌بندی و گونه‌شناسی سفال‌های ساسانی محوطه گوریه استان ایلام». مطالعات باستان‌شناسی پارسه، ۸ (۲۹): ۱۰۴-۷۵. <https://doi.org/10.22034/PJAS.8.29.75>
صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: <https://journal.richt.ir/mbp/article-1-582-fa.html>

فصلنامه علمی مطالعات باستان‌شناسی پارسه
نشریه پژوهشکده باستان‌شناسی، پژوهشگاه
میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

© حق انتشار این مستند، متعلق به نویسنده(گان) آن است. © ۱۴۰۳ ناشر این مقاله، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری است. این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.

Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

© The Author(s)

مقدمه

بخشی از سلسله جبال زاگرس که بر سرزمین‌های بین‌النهرین و دشت خوزستان مشرف است، امروزه استان ایلام خوانده می‌شود. از لحاظ فرهنگی این منطقه در حوزه فرهنگی غرب ایران جای می‌گیرد؛ منطقه غرب ایران در گذشته سکونتگاه‌های شهری مهم و متعددی داشته که شوربختانه امروزه آثار آن به صورت کامل برجای نمانده است. در منابع تاریخی (به‌ویژه متون جغرافیایی صدراسلامی) نام دو شهر مهم این منطقه ذکر شده است (ر. ک. به: ابن‌حوقل، ۱۳۶۶: ۱۰۵-۱۰۱؛ ابن‌رسته، ۱۸۹۱: ۱۶۶؛ مقدسی، ۱۳۶۱/۱: ۵۷۳)؛ از جمله شهرهای مشهور ساسانی و اوایل اسلامی در این منطقه: «سیروان» (نزدیک شهر لومار امروزی) مرکز حاکم‌نشین ایالت «ماسبدان» در شمال استان ایلام بود (مظاهری و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۶) که ماسبدان دهستان‌های کوچک و بزرگی هم‌چون «طرز»، «براو»، «الرد» و «اریوجان» (راولینسون، ۱۳۶۲: ۶۱-۴۳) را در دل خود جای داده بود. «ابودلف» (۳۴۱ ه. ق.) در سفرنامه خویش، «آدویجان» را در جنوب شهر طرز و شمال شیروان موقعیت امروزی شهرستان ایوان منطبق می‌داند (ابودلف، ۱۳۵۴: ۶۰ و ۶۱)؛ با توجه به این تقسیم‌بندی احتمالاً بتوان محوطه گوریه را در بخشی از ایالت ماسبدان به نام «آریوحان» قرار داد. سفال به‌عنوان فراوان‌ترین ماده فرهنگی است که در کاوش و بررسی‌های باستان‌شناختی به دست می‌آید؛ اگر این داده فرهنگی در کاوش و در لایه (بستر) به دست بیاید، می‌تواند در ارائه گاهنگاری نسبی محوطه کمک شایانی نماید. علاوه بر این از کارکردهای دیگر آن، شناخت روابط فرهنگی و تجاری محوطه‌ها است (خسروزاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۹). در طی یک فصل کاوش باستان‌شناختی در سال ۱۳۹۴ ه. ش. علاوه بر سفال، یافته‌های فرهنگی دیگر (نظیر: شیشه، گچ‌بری) نیز به دست آمد؛ از آنجایی که تاکنون درباره سفال‌های ساسانی در منطقه غرب اطلاعات زیادی منتشر نشده است؛ این پژوهش در تلاش هست تا با توصیف، مستندنگاری و گونه‌شناسی بتواند چارچوب مشخصی در جهت شناسایی تفاوت و مشابهت‌های سفالی با مناطق هم‌جوار و سایر مناطق ارائه دهد. شوربختانه یکی از معضلات سفال ساسانی این است که عموماً محوطه‌هایی که کاوش شده‌اند، گزارشی از یافته‌های سفالی آن‌ها منتشر نشده است؛ بنابراین در پژوهش حاضر، نگارندگان طبقه‌بندی، گونه‌شناسی و گاهنگاری سفال‌های شاخص کاوش شده در این محوطه را مورد توجه و مطالعه قرار داده‌اند.

پرسش پژوهش: در پژوهش‌های باستان‌شناسی (کاوش یا بررسی) یافته‌های سفالی در گاهنگاری نسبی و مطالعه تعاملات فرهنگی جوامع اهمیت شایانی دارند؛ بنابراین هدف اصلی این پژوهش، مطالعه کمی و کیفی سفال‌های ساسانی در محوطه گوریه، سپس گونه‌شناسی، طبقه‌بندی و گاهنگاری نسبی آن‌هاست. پرسش‌هایی که در این پژوهش قابل طرح است عبارتند از: سفال ساسانی محوطه گوریه ارتباط این محوطه را با کدام یک از دیگر حوزه‌های فرهنگی نشان می‌دهد؟ گونه‌های سفالی رایج در این محوطه شامل چه مواردی هستند؟ خصوصیات فنی سفال‌ها، از جمله: کیفیت ساخت، تکنیک ساخت، میزان پخت و غیره چگونه است؟

روش پژوهش: این پژوهش دارای ماهیت بنیادی با رویکردی توصیفی-تحلیلی است و روش اجرایی این پژوهش دارای دو بخش مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (سفال) است. در بخش مطالعات کتابخانه‌ای به بررسی پیشینه منطقه پرداخته شده و در بخش مطالعه مواد فرهنگی داده‌های سفالی به دست آمده از کاوش محوطه گوریه بر مبنای خصوصیات فنی، تزئینی و شکلی به طبقه‌بندی، گونه‌شناسی و مقایسه آنان با محوطه‌های هم‌زمان پرداخته شده است.

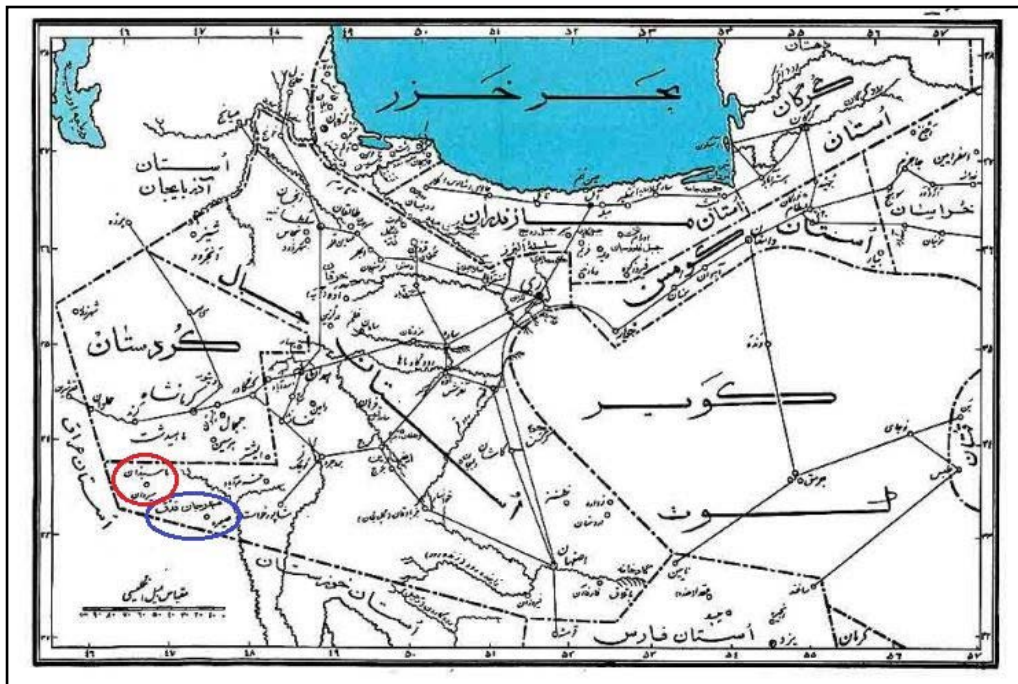
پیشینه پژوهش

تاکنون محوطه‌های ساسانی اندکی در غرب ایران شناسایی یا کاوش شده‌اند، اما درباره مطالعات

باستان‌شناسی ساسانی در غرب ایران می‌توان به مقالاتی هم‌چون «تحلیلی بر معماری مکشوفه از نخستین فصل کاوش بنای قلاگوری رماوند» (حسن‌پور و همکاران، ۱۳۹۳)، «اولین فصل از کاوش‌های باستان‌شناختی نجات‌بخشی محوطهٔ برزه‌قلا (له‌لار) حوضهٔ آبگیر سد سیمره» (مترجم و بختیاری، ۱۳۹۴)، «بنای ساسانی روه بر کرانه‌های سیمره» (نیاکان، ۱۳۹۸) و «بررسی نتایج چهارمین فصل کاوش در بنای ساسانی جهانگیر ایلام» (خسروی، ۱۴۰۰) اشاره نمود. پیرامون فعالیت‌های صورت‌گرفته در خود منطقهٔ ایوان غرب می‌توان این‌گونه بیان نمود که در سال ۱۳۸۰ ه.ش. «بیان پیرانی» به بررسی اجمالی منطقه پرداخت و بناهای کوریا، قلعه شمیران، گنبد جهانگیر و گوریه را شناسایی نمود (پیرانی، ۱۳۸۰)؛ سپس در سال ۱۳۸۲ ه.ش. گوریه و جهانگیر با شمارهٔ ۸۴۶۳ و ۸۴۶۴ در فهرست آثار ملی به ثبت رسید (پیرانی، ۱۳۸۲). سرانجام سال ۱۳۹۴ ه.ش. محوطهٔ گوریه توسط «لیلا خسروی» در یک فصل کاوش شد (خسروی، ۱۳۹۴)؛ از جمله فعالیت‌های صورت‌گرفته دربارهٔ خود محوطهٔ گوریه می‌توان به مقالات «بررسی و مطالعه مصنوعات شیشه‌ای دورهٔ ساسانی؛ نمونه مطالعاتی: شیشه‌های محوطهٔ گنبد جهانگیر و (تپه) گوریه در استان ایلام با استفاده از روش میکروپیکسی» (آقاعلی‌گل و همکاران، ۱۳۹۸) و مقاله «نویافته‌های گچی ساسانی از بناهای اعیانی گوریه و جهانگیر بر کرانهٔ رود کنگیر ایوان در استان ایلام» (خسروی، ۱۳۹۹) اشاره نمود. پژوهش حاضر حاصل بخشی از نتایج یافت‌های سفالی کاوش محوطهٔ گوریه است که در ادامهٔ پژوهش دربارهٔ آن بحث شده است.

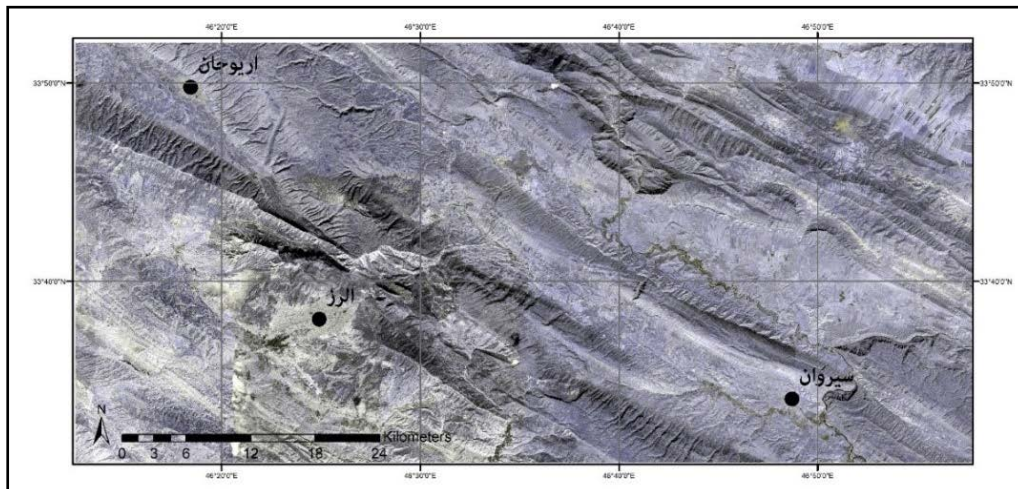
ولایت ماسبذان از دیدگاه متون مورخان و جغرافیانویسان

«ماسبذان» در زمان تسلط «اردشیر بابکان» (ح.ک. ۲۴۱-۲۲۴ م.) یکی از ولایات ساسانی بود (راولینسون، ۱۳۶۲: ۴۴)؛ در کتب تاریخی به دو صورت «ماسبذان» و «ماه‌سبذان» ضبط شده است. واژه «ماه» یا «مای» بر سر کلمهٔ «سبذان» تحریفی از کلمهٔ «ماد» (قره‌چانلو، ۱۳۶۰: ۳۲-۳۱) به معنی «شهر» است و تغییر واژهٔ «ماد» به ماه و مای که در زمان اشکانیان و ساسانیان انجام گرفته بود در دوران اسلامی نیز متداول و مرسوم عراق عجم شد (همان: ۳۲). در طول قرون نخستین اسلامی، غرب ایران به لحاظ تقسیمات جغرافیایی جزو استان جبال (کوهستان) دانسته می‌شد (تصویر ۲). «ابن جعفر» (۲۶۶ ه.ق.) ناحیهٔ جبال را یکی از خوره‌های حلوان (ابن جعفر، ۱۳۷۰: ۱۲۲) دانسته است. «یعقوبی» (۲۸۰ ه.ق.) این ناحیه را در زمان ساسانی و اسلامی جزو ایالت قهستان (یعقوبی، ۱۳۷۸/۱: ۲۱۸) و «ابن‌رسته» (۲۹۰ ه.ق.) خوره‌های منطقهٔ جبال را «ماسبذان، مهرجان قذق، نهاوند، دینور، همدان و قم» می‌داند (ابن‌رسته، ۱۸۹۱: ۱۶۶). «مقدسی» (۳۸۷ ه.ق.) دیار کوهستان را به سه خوره «اصفهان، ری و همدان» و هفت ناحیه «قم، قاشان، صیمره، کرج، ماه کوفه، ماه بصره و شهر زور» تقسیم کرده و ایالت ماسبذان را به اشتباه با مهرجان قذق یکی دانسته است (مقدسی، ۱۳۶۱/۱: ۵۷۳)، (تصویر ۱). جغرافی‌نویسان به‌طور کلی دیار کوهستان را به کوه‌های بسیار و بعضاً صعب‌العبور و مسکون یاد کرده‌اند و تنها منطقهٔ همدان تار را همواره (دشت) و سایر شهرهای جبال را کوهستانی توصیف نموده‌اند (ر.ک. به: اصطخری، ۱۳۴۵: ۱۶۶؛ ابن‌حوقل، ۱۳۶۶: ۱۱۴)؛ هم‌چنین آن‌ها در ذکر مسافت، فاصلهٔ بین شهر سیروان و صیمره {سیمره} را یک‌روز راه برشمرده‌اند. (همان: ۱۶۴؛ همان: ۱۰۵). در میان اکثر کتب جغرافیایی تاریخی، تنها «ابودلف» در مسیر حلوان به ماسبذان به ذکر اسامی چند شهر از این حاکم‌نشین «طرز، اریوجان، رذ، براو» می‌پردازد (تصاویر ۱ و ۲). ابودلف در سفرنامهٔ خویش آدیوجان را در جنوب شهر طرز و شمال شیروان موقعیت امروزی شهرستان ایوان منطبق می‌داند (ابودلف، ۱۳۵۴: ۶۰ و ۶۱). با توجه به این تقسیم‌بندی احتمالاً بتوان محوطهٔ گوریه را در بخشی از ایالت ماسبذان به نام «آریوحان» قرار داد. در متون جغرافیایی تاریخی از وقوع زلزله‌ای مهیب در منطقهٔ سیمره و سیروان طی قرون ۳ و ۴ ه.ق. خبر می‌دهند و از

تصویر ۱: موقعیت جغرافیایی حاکم‌نشین ماسبدان (دایره قرمز رنگ) و مهرجان قذق (دایره آبی رنگ)، (لسترنج، ۱۳۸۳: ۲۰۰).

Fig. 1: Geographic location of Masabdhān ruling center (red circle) and Mehrjan qazaq (blue circle), (Le-Strange, 2004: 200).

تصویر ۲: موقعیت مکانی دهستان‌های تاریخی اشاره شده در متون جغرافیای تاریخی روی نقشه GIS (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Fig. 2: Spatial location of historical rural districts mentioned in historical geographical texts on a GIS map (Authors, 2020).

این تاریخ به بعد این منطقه (ماسبدان) خالی از سکنه می‌شود؛ به عنوان مثال، «مسعودی» دربارهٔ این زلزله می‌نویسد: «در ماه رمضان ۳۴۴ هـ.ق.، نزدیک سی‌زارع از بالای منار از زلزله‌ای که در مصر و بیشتر دیار شام و مغرب در یک وقت رخ داد، ویرانی گرفت و ما در فسطاط بودیم که اخبار متواتر آن به ما رسید و... ما بیشتر نقاطی که به فراوانی زلزله معروف است دیده‌ایم. چون سیراف ساحل خلیج فارس که مابین دو کوه است و دیار صیمره از ولایت مهرگان قذق و ماسبدان از سرزمین جبال که در دامنهٔ کوهی به نام کبر است» (مسعودی، ۱۳۸۱: ۴۸ و ر.ک. به: طبری، ۱۵/۱۳۶۸: ۴۳۳۶).
برآیند مطالعات منابع نوشتاری پیشین نشان می‌دهد که با توجه به مباحث مطرح شده در دورهٔ ساسانی غرب ایران جزء ناحیهٔ بزرگ‌تر پهله بود و در دوران اسلامی به نام ایالت جبال و

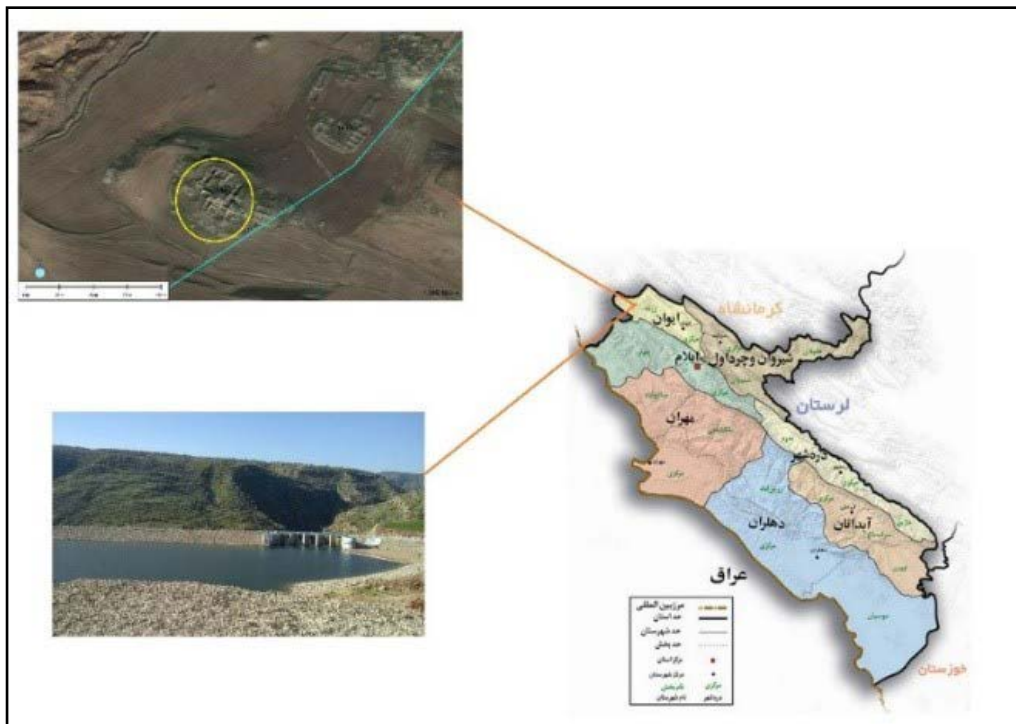
مرکز حاکم‌نشین ماسبدان شناخته می‌شده است و شهرها و دهستان‌های کوچک و بزرگ، از جمله «آذویجان» را در دل خود جای داده بود که جغرافی‌نویسان مسلمان، حدود جغرافیایی این شهر را در ایالت ماسبدان، و وجود رودخانه‌ای که به بندنجین (مندلی) می‌ریزد را در آن دانسته‌اند.

شرح کلی شواهد باستان‌شناختی و موقعیت جغرافیایی محوطه گوریه

محوطه گوریه در مختصات جغرافیایی 38s x:605380 و Y: 37522210 و ۵۰ کیلومتری شمال غرب ایلام، بخش زرنه شهرستان ایوان، به فاصله حدود ۸۰۰ متری جنوب و جنوب‌غربی روستای سرتنگ سفلی قرار دارد (خسروی، ۱۳۹۵: ۳۲)، (تصویر ۳). این محوطه بر سر یکی از راه‌های مهم ایران به بین‌النهرین در حاشیه رودخانه کنگیر قرار دارد که پس از آگیری سد کنگیر در سال ۱۳۹۴ ه.ش. در دریاچه سد عرقاب شد. شیوه کاوش در محوطه گوریه ایجاد کارگاه‌های به ابعاد ۱۰×۱۰ متر بود و پس از تهیه نقشه توپوگرافی تپه، سطح تپه در مربع‌های ۱۰×۱۰ متر شبکه‌بندی و هریک از این مربع‌ها یک ترانسه نام‌گذاری گردید و در انتهای کار یک بنای مستطیل شکل به طول ۳۳ متر، عرض ۲۵ متر و مساحت ۸۲۵ متر مربع نمایان شد که پس از آزادسازی نیمه جنوبی جمعاً ۱۰ فضا از دل خاک بیرون آمد (خسروی، ۱۳۹۵: ۴۳)، (تصویر ۴) که از میان این ۱۰ فضای کاوش شده، فضای‌های شماره چهار با ابعادی به طول ۸۴۰ سانتی‌متر و عرض ۳۲۵ سانتی‌متر، بزرگ‌ترین اتاق مشکوف در بخش جنوب بنای گوریه است که درگاه ورودی اصلی آن در سمت شمال رو به حیاط قرار دارد، فضای شماره پنج، بخشی از یک تالار شاه‌نشین مستطیل شکل با جهت شرقی-غربی است. بیشترین طول این فضا ۶۱۵ سانتی‌متر و بیشترین عرض آن حدود ۳۵۰ سانتی‌متر است؛ هم‌چنین یک سکوی مربع‌شکل در سمت شمال غرب این فضا قرار دارد که با مصالح لاشه‌سنگ و ملات گچ نیم‌پخته نیم‌کوب ساخته شده است و با توجه به یافته‌های معماری مکشوف و هم‌چنین قطعات مختلف گچ‌بری با نقوش هندسی، گیاهی و یک طاقچه گچی بزرگ با تزئینات طاق‌نمای شاخص دوره ساسانی این اتاق می‌تواند یکی از مهم‌ترین بخش‌های بنای گوریه باشد (همان: ۸۰) و هم‌چنین فضای شماره ۱۰ نیز سیلوهای برای ذخیره‌سازی غلات به صورت چهارضلعی است که کف و جداره آن‌ها با گچ اندود شده بود و با توجه به یافته‌های حاصل از کاوش این بخش، این فضا می‌تواند انبار آذوقه ساکنین بنای گوریه باشد (همان: ۱۱۸). در مجموع این بنا از سوی کاوشگر به دوره ساسانی منسوب و معماری آن نیز همانند سایر بناهای دوره ساسانی مشتمل بر: تالار، ایوان، ایوانچه، اتاق‌ها و غیره معرفی گشت که در اطراف یک فضای روباز (حیاط) قرار گرفته است. در این بنا جرز و ستون‌های گرد یا چهارگوش، طاق‌نماها، قوس‌ها و غیره به‌کار رفته و مصالح آن از قلوه‌سنگ و ملات گچ نیم‌پخته نیم‌کوب است. ارتفاع شالوده‌ها متغیر و با لاشه‌سنگ به‌روش غوطه‌ور در ملات اجرا شده است و روی دیوارها را با گچ پوشانیده‌اند (خسروی، ۱۳۹۹: ۱۴۴).

طبقه‌بندی و گونه‌شناسی سفال ساسانی محوطه گوریه استان ایلام

به‌کار گرفتن مفهومی به‌نام «گونه و طبقه‌بندی گونه‌ها» یا به‌عبارتی «گونه‌شناسی» به باستان‌شناسان کمک می‌کند تا تفاوت آثار را شناسایی کنند (دارک، ۱۳۹۳: ۹۶). هر ظرف از سه قسمت اصلی دهانه، بدنه و کف تشکیل می‌شود که مهم‌ترین عوامل مورد استفاده در طبقه‌بندی هستند (Rice, 1987: 212). شایان ذکر است که در طبقه‌بندی و تعریف شکل، عوامل مختلفی از جمله: شکل هندسی، قطر دهانه، تزئینات ظرف و غیره مورد استفاده قرار می‌گیرند (لباف‌خانیک، ۱۳۸۷: ۱۴۷). مقایسه گونه‌شناختی نیز به دو منظور صورت می‌گیرد: ۱. ارائه گاهنگاری نسبی از داده‌ها؛ ۲. سنجش میزان و چگونگی تعاملات فرهنگی، اقتصادی و هم‌چنین مطالعه تأثیر و تأثر بین مناطق مختلف و یا هم‌جوار (باغ‌شیخی و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۲).

تصویر ۳: بالا: موقعیت هوایی محوطه گوریه روی نقشه استان ایلام؛ پایین: دور نمایی از سد کنگیرشهرستان ایوان (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Fig. 3: Above: Aerial location of the Gouriye site on the map of Ilam province; Bottom: Overview of the Kangir Dam in Ivan County (Authors, 2020).

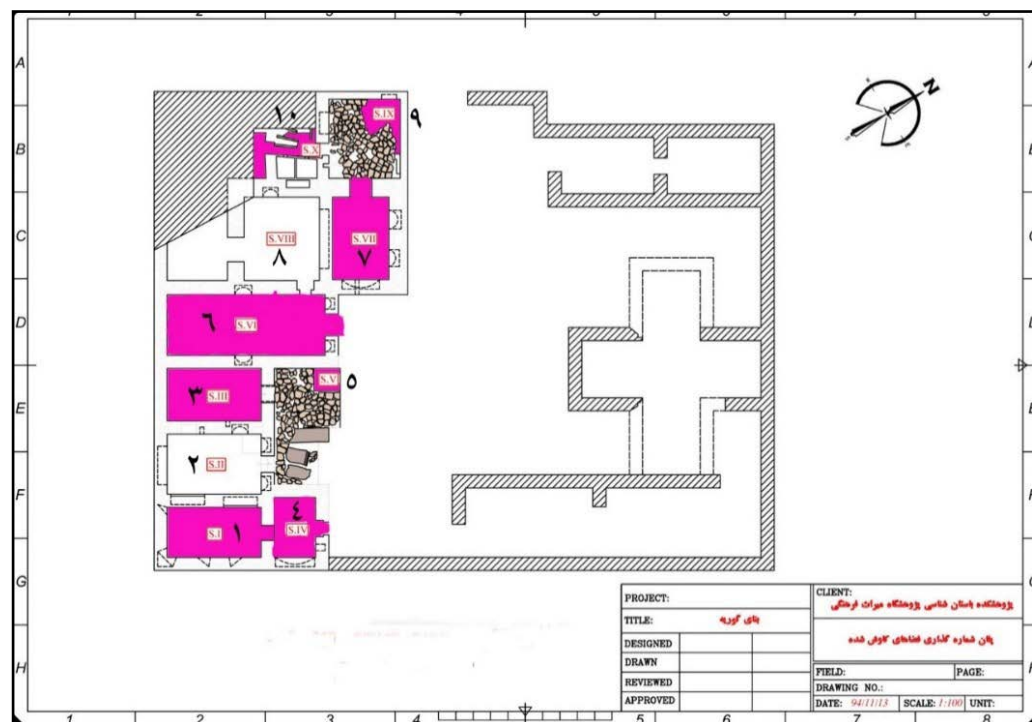
تصویر ۴: موقعیت هوایی محوطه گوریه استان ایلام (خسروی، ۱۳۹۵).

Fig. 4: Aerial location of the Gouriye site in Ilam province (Khosravi, 2016).

الف) طبقه‌بندی

به منظور مطالعه سفال‌های ساسانی گوریه، در مرحله نخست، ویژگی‌های فنی و ظاهری نمونه‌ها بر پایه متغیرهای: نوع قطعه، خمیره، پوشش داخلی و خارجی، آمیزه، نوع تزئین، کیفیت پخت، شیوه ساخت و... ثبت شد؛ سپس با توجه به این‌که هدف اصلی پژوهش حاضر شناخت دقیق سفال‌های ساسانی محوطه گوریه در غرب ایران است، در ادامه به توصیف دقیق گونه‌شناسی آن‌ها براساس شکل پرداخته خواهد شد.

از جمله یافته‌های فرهنگی کاوش محوطه گوریه، سفالینه‌هایی است که از فضاهای مختلف به دست آمد. در پژوهش حاضر از بین صدها قطعه سفال ساسانی به دست آمده با غربال‌گری انجام شده، سفال‌های شاخص به تعداد ۱۲۷ قطعه انتخاب و سپس مورد طبقه‌بندی، گونه‌شناسی و سرانجام گاهنگاری پیشنهادی قرار گرفتند. شایان ذکر است که این ۱۲۷ قطعه نماینده کل سفال‌های مطالعه شده هستند؛ به این معنی که اگر نوع لبه و شکل ظرف یکسان بود، تنها چند نمونه انتخاب شده است و سعی شده تا از آوردن نمونه‌های تکراری خودداری گردد. لبه‌های انتخاب شده در این پژوهش به تفکیک از بخش‌های بررسی سطحی محوطه تعداد ۲۴ قطعه، فضای شماره ۱ تعداد ۱۶ قطعه، فضای شماره ۳ تعداد ۶ قطعه، فضای شماره ۴ تعداد ۱۱ قطعه، فضای شماره ۵ تعداد ۲ قطعه، فضای شماره ۶ تعداد ۶ قطعه، فضای شماره ۷ تعداد ۱۶ قطعه، فضای شماره ۹ تعداد ۸ قطعه و فضای شماره ۱۰ تعداد ۶ قطعه انتخاب گردید (تصویر ۵).

تصویر ۵: مکان پیدایش سفال‌های (رنگ صورتی) مورد بررسی در پژوهش حاضر (نگارندگان، ۱۳۹۹)

Fig. 5: Location of the discovery of pottery pieces (pink color) studied in the present study (Authors, 2020).

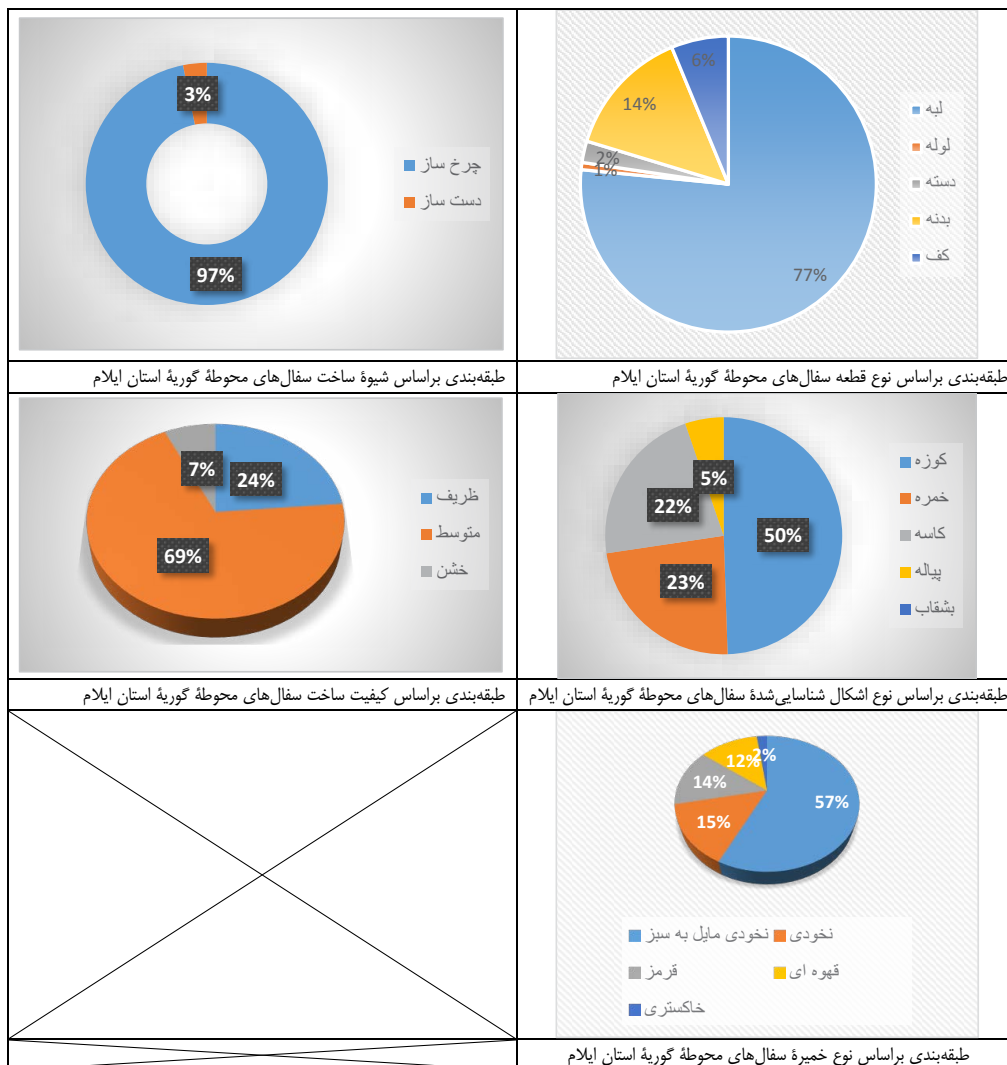
اکثر سفال‌های مورد پژوهش حاضر با استفاده از چرخ سفالگری ساخته شده‌اند (۹۶٫۸۵٪) و تنها چند قطعه از آن‌ها دست‌ساز (۳٫۱۵٪) هستند (جدول ۱). اغلب آن‌ها از پخت کافی برخوردار هستند؛ سفال‌ها تماماً آمیزه معدنی (شن و ماسه) دارند. از نظر کیفیت ساخت سفال، می‌توان ظروف سفالی محوطه گوریه را به سه گروه: ۱. ظریف، ۲. متوسط، ۳. خشن تقسیم کرد که بیشتر

سفال‌ها به ترتیب از بافت نسبتاً متوسط (۸۸ مورد از ۱۲۷ قطعه)، ظریف (۳۰ مورد از ۱۲۷ قطعه) و خشن (۹ مورد از ۱۲۷ قطعه) برخوردار هستند (جدول ۱)، از جمله اشکال شناسایی شده در میان سفالینه‌های محوطه گوریه: کوزه، خمره، کاسه، بشقاب و پیاله را شامل می‌شوند (جدول ۱)؛ بنابراین از مطالعه مقایسه‌ای انجام شده در یک فصل کاوش باستان‌شناسی محوطه گوریه، تعداد قطعات به تفکیک عبارتند از: لبه (۹۶ قطعه)، لوله (۱ قطعه)، دسته (۴ قطعه)، بدنه (۱۸ قطعه) و کف سفالی (۸ قطعه) انتخاب شد (جدول ۱).

سفال‌های ساسانی گوریه از نظر رنگ خمیره نیز به ترتیب در سه گروه اصلی: نخودی مایل به سبز (۷۹ مورد از ۱۲۷ قطعه)، نخودی (۲۰ مورد از ۱۲۷ قطعه)، قرمز (۱۹ مورد از ۱۲۷ قطعه)، قهوه‌ای (۷ مورد از ۱۲۷ قطعه) و خاکستری (۳ مورد از ۱۲۷ قطعه) تقسیم‌بندی می‌شوند (جدول ۱).

جدول ۱: طبقه‌بندی سفال‌های ساسانی محوطه گوریه استان ایلام (نگارندگان، ۱۳۹۹).

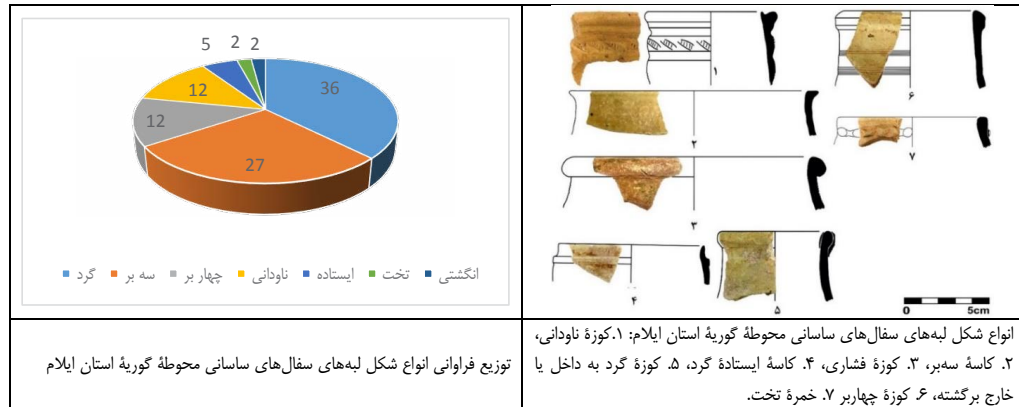
Tab. 1: Classification of Sasanian potteries in the Gouriye site of Ilam province (Authors, 2020).

علاوه بر موارد یادشده برای طبقه‌بندی سفال‌های مورد مطالعه گوریه به شکل لبه آن‌ها نیز توجه شده است؛ بر این اساس، قطعات لبه در گروه‌های مجزای ناودانی، سه‌بر، فشاری، ایستاده گرد، گرد به داخل یا خارج برگشته، چهاربر و تخت طبقه‌بندی می‌شوند (جدول ۲).

جدول ۲: طبقه‌بندی و نوع لبه‌های سفال‌های محوطه گوریه استان ایلام (نگارندگان، ۱۳۹۹).

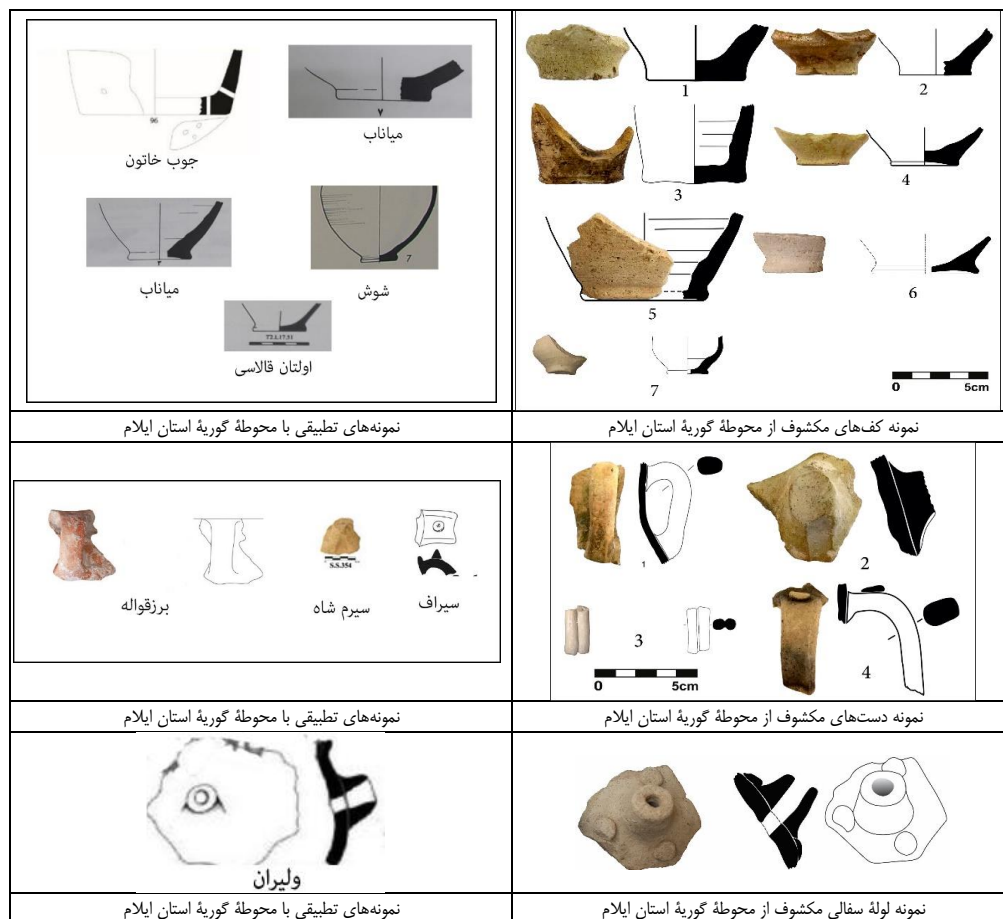
Tab. 2: Classification and type of the edge shapes of potteries in the Gouriye site of Ilam province (Authors, 2020).

از دیگر طبقه‌ها و گونه‌های شکلی محوطه گوریه کف‌ها هستند؛ این‌گونه تماماً چرخ‌ساز، میزان پخت‌شان مناسب و خمیره‌شان در طیفی از رنگ‌های نخودی و نخودی مایل به سبز است؛ هم‌چنین بر جداره داخلی و بیرونی برخی از آن‌ها پرداخت به‌روش دست مرطوب مشاهده می‌شود. کف‌ها به دو گروه کف تخت (جدول ۳: شماره ۱-۳) نمونه ۲ مشابه میاناب شوشتر (عالی و خسروزاده، ۱۳۸۵: شکل ۷۱: ۷)، نمونه ۳ محوطه جوب‌خاتون (خان‌مرادی، ۱۳۹۶: طرح ۹۶) و کف پایه‌دار (جدول ۳: شماره ۴-۷) نمونه ۴ مشابه میاناب شوشتر (عالی و خسروزاده، ۱۳۸۵: شکل ۷۱: ۳)، نمونه ۶ قابل مقایسه با نمونه‌ای از اولتان‌قالاسی مغان (علیزاده، ۱۳۸۶: تصویر ۶۱ T2.L17.51) نمونه ۷ محوطه باستانی شوش (Boucharlat & labrousse, 1979: fig31:7) هستند. دسته‌ها نیز برخی چرخ‌ساز و دست‌ساز هستند. میزان پخت‌شان مناسب و خمیره‌شان در طیفی از رنگ‌های نخودی و نخودی مایل به سبز است؛ هم‌چنین بر جداره داخلی و بیرونی برخی از آن‌ها پرداخت به‌روش دست مرطوب مشاهده می‌شود. کیفیت ساخت‌شان متوسط است و عده‌ای پوشش گلی غلیظ دارند. به‌لحاظ گونه‌شناسی در دو شکل حلقوی (جدول ۳: شماره ۱ تا ۳) نمونه ۱ قابل مقایسه با برزقواله (هورشید و موسوی‌حاجی، ۱۳۹۴: شکل ۱۹: ۱۱)، نمونه ۲ مشابه سیرم‌شاه سیمره (محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: تصویر ۲۷) و دکمه‌ای (جدول ۳: شماره ۴) سیراف (اسمعیلی‌جلودار، ۱۳۹۴: ۱۲۴، تصویر ۲۸) قابل تفکیک و تقسیم‌بندی هستند؛ هم‌چنین درمیان سفال‌های مورد پژوهش حاضر یک عدد لوله ظرف نیز مشاهده می‌شود که چرخ‌ساز است و خمیره به رنگ نخودی مایل به سبز دارد. بر روی لوله نقوش کنده و افزوده مشاهده می‌شود. کیفیت ساخت آن متوسط و بر هر دو جداره داخلی و خارجی آن پوشش گلی غلیظ ریخته شده است (جدول ۳). این لوله با اندکی تفاوت مشابه نمونه‌ای از محوطه ولیران دماوند (نعمتی، ۱۳۹۰: طرح ۲۳: ۱۰) است.

بدنه‌ها به‌لحاظ مشخصات فنی در طیفی از رنگ‌های خمیره قرمز، نخودی، نخودی مایل به سبز و خاکستری را شامل می‌شوند. کیفیت ساخت‌شان اکثراً متوسط است و تعداد کمی ظریف و خشن هستند. میزان پخت‌شان اکثراً مناسب و برخی نامناسب است و آمیزه به‌کاررفته در آن‌ها از نوع معدنی (شن و ماسه) است؛ هم‌چنین بر جداره بیرونی برخی از آن‌ها پوشش گلی غلیظ مشاهده می‌شود. شیوه ساخت‌شان چرخ‌ساز و نوع پرداخت برخی از آن‌ها به‌روش دست مرطوب است. نقش مایه‌ها و عناصر تزئینی سفال‌های محوطه گوریه را می‌توان در چهار دسته ۱. نقوش ساده (کنده)، ۲. نقوش ترکیبی، ۳. نقوش افزوده، و ۴. فشاری تقسیم‌بندی نمود (جدول ۴)؛ هم‌چنین شایان ذکر است که تزئینات رایج روی سفال‌های محوطه گوریه عمدتاً در قسمت شانه ظروف اجرا شده است.

جدول ۳: طبقه‌بندی و گونه‌شناسی نمونه کف‌ها، دسته‌ها و لوله سفال‌های ساسانی محوطه گوریه استان ایلام (نگارندگان، ۱۳۹۹).
 Tab. 3: Classification and typology of the bottoms, handles, and pottery pipe sample of Sasa-nian period from the Gouriyyeh site of Ilam province (Authors, 2020).

جدول ۴: انواع تزئین سفال‌های ساسانی محوطه گوریه استان ایلام (نگارندگان، ۱۳۹۹).
 Tab. 4: Types of Sassanian Pottery Decorations in the Gouriyyeh site of Ilam Province (Authors, 2020).

نقش‌کننده	ترکیبی	افزوده یا برجسته	فشاری
خطوط مستقیم	کنده و موج	قالبی	فلسی
خطوط مورب	کنده و افزوده	طنابی	ناخنی
خطوط موج	باند افقی و کنده	دکمه‌ای	---

تزئینات گوناگون استفاده‌شده در سفال‌های محوطه گوریه نیز با برخی مناطق فرهنگی ایران قابل‌قیاس هستند. نمونه تزئین مهرزده که به شکل دوایر متحدالمرکز نمایان شده‌اند (جدول ۵: ۱) در محوطه‌های نظیر: دره شهر سیمره، سرگنداب و سیرم‌شاه سیمره (محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: تصویر ۴۲)، قلعه یزدگرد کرمانشاه (Keall & Keall, 1981: fig. 22: 16)، تزئینات شبیه فلس ماهی (جدول ۵: ۲ و ۳) که به نظر می‌رسد مختص مناطق غربی ایران است قابل‌مقایسه با نمونه‌هایی از دره شهر سیمره (لک‌پور، ۱۳۸۹: طرح ۱۹)، سیرم‌شاه سیمره (محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: تصویر ۴۳)، بنای روه سیمره (نیاکان، ۱۳۹۸: ۱۴۱)، آتشکده پلنگ‌گرد (خسروی، ۱۳۹۴: ۱۶۴) و غیره است. روی برخی از سفال‌ها نیز تزئین طنابی نقش‌گردیده (جدول ۵: ۴ و ۵) مشابه

نمونه‌های موجود در سایر محوطه‌های هم‌زمان مانند: سیرم‌شاه (محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: تصویر ۴۴)، بنای روئه سیمره (نیاکان، ۱۳۹۸: ۱۴۱)، ترنگ‌تپه (LeCompte, 1987)، اولتان‌قالاسی دشت مغان (علیزاده، ۱۳۸۶: تصویر ۸۵)، بررسی‌های باستان‌شناختی شمال خوزستان (Wenke, 1975: fig. 42) و غیره است. تزئین باند فشاری ناخنی (جدول ۵: ۶) مشابه نمونه‌های از محوطه سیراف (اسمعیلی‌جلودار، ۱۳۹۴: ۱۲۳، نمونه ۶)، قلعه یزدگرد (Keall & Keall, 1981: fig. 24)، سیرم‌شاه (محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: تصویر ۳۲) و کهن‌دژ نیشابور (لباف‌خانیکی، ۱۳۸۷: طرح ۱۴ شماره ۹)؛ هم‌چنین نقش قالبی گل‌برگی (جدول ۵: ۷) مشابه نمونه‌هایی از دره‌شهر (فیضی و همکاران، ۱۳۹۱: جدول ۱: شماره ۵) است.

به‌طورکلی متداول‌ترین شیوه در تزئین سفال‌های محوطه گوریه استفاده از نقوش کنده است. نقوش کنده نیز در اشکال متنوعی نظیر کنده‌شانه‌ای (جدول ۵: ۸) کهن‌دژ نیشابور (لباف‌خانیکی، ۱۳۸۷: طرح ۴: شماره ۱) و محوطه برزقواله (هورشید و موسوی‌حاجی، ۱۳۹۴: طرح ۱۸)، نقش‌کنده موج (جدول ۵: ۹) مشابه محوطه قصرابونصر فارس (Whitcomb, 1985: fig. 42b)، نقش‌کنده مورب (جدول ۵: ۱۱ و ۱۲)، نقش‌کنده ترکیبی موازی و موج (جدول ۵: ۱۳) مشابه محوطه برزقواله (هورشید و موسوی‌حاجی، ۱۳۹۴: طرح ۲۰)، موازی و هلال‌ماه (جدول ۵: ۱۴) مشابه محوطه ترنگ‌تپه (لباف‌خانیکی، ۱۳۸۷: شکل ۷: ۲۷)، باند افقی و کنده مورب (جدول ۵: ۱۵)، افزوده طنابی و مورب (جدول ۵: ۱۶) دیده می‌شود؛ به‌طورکلی براساس مطالعات تطبیقی انجام‌گرفته روی نقش‌مایه و عناصر تزئینی، شیوه‌های تزئینی سفال‌های ساسانی محوطه گوریه بیشتر در حوزه فرهنگی «غرب و جنوب غرب ایران» قرار می‌گیرند که احتمالاً بیانگر ارتباطات درون منطقه و فرامنطقه‌ای در دوره ساسانی باشد.

جدول ۵: نمونه تزئینات سفال‌های ساسانی محوطه گوریه استان ایلام (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Tab. 5: Sample decorations of Sasanian pottery from the Gouriye site, Ilam Province (Au-thors, 2020).

<p>نمونه‌های تطبیقی با محوطه گوریه استان ایلام</p>	<p>نمونه تزئینات سفال‌های محوطه گوریه استان ایلام: ۱. نقش مهرزده؛ ۲ و ۳ نقوش فلس‌ماهی؛ ۴ و ۵ نقوش طنابی؛ ۶ نقش فشار ناخنی و ۷ نقش گل‌برگی</p>
<p>نمونه‌های تطبیقی با محوطه گوریه استان ایلام</p>	<p>نقوش کنده و ترکیبی سفال‌های محوطه گوریه استان ایلام در اشکال: ۸ کنده‌شانه‌ای؛ ۹ موج؛ ۱۱ و ۱۲ مورب؛ ۱۳ ترکیبی موازی و موج؛ ۱۴ موازی و هلال‌ماه؛ ۱۵ بانداققی و کنده؛ ۱۶ افزوده طنابی و کنده</p>

ب) گونه‌شناسی

سفال‌های مورد مطالعه چنانچه پیش‌تر اشاره شد، از نظر ساخت و ویژگی‌های فنی در گونه معمولی (ساده) جای می‌گیرند. در تحقیق حاضر، این ظروف بر پایه شکل کلی ظروف و نوع لبه به انواع اشکال: کوزه، خمره، کاسه و بشقاب و پیاله تقسیم می‌شوند.

کوزه

رایج‌ترین گونه سفال مطالعه شده در بین نمونه‌های به دست آمده از کاوش در محوطه باستانی گوریه، کوزه‌ها با فراوانی (۴۹٫۴۸٪) هستند. کوزه به شکلی اطلاق می‌شود که حاصل ترکیب احجام هندسی بیضوی-هذلولی، بیضوی-مخروط ناقص، قطعه کروی-مخروط ناقص بوده و نسبت قطر دهانه به ارتفاع آن از ۱/۲ بیشتر باشد (لباف خانیکی، ۱۳۸۷: ۱۴۸). این ظروف از نظر شکل به دو گروه گردن دار و بدون گردن تقسیم بندی می‌شوند. بیشتر کوزه‌ها خمیره‌ای به رنگ‌های نخودی، قرمز و نخودی مایل به سبز، قهوه‌ای و خاکستری دارند. خمیره این ظروف ظریف، متوسط و خشن و آمیزه آن‌ها معدنی (شن و ماسه) است. اکثر سفال‌ها چرخ ساز هستند. نمونه‌ها در حرارت مناسبی پخته شده‌اند و بافت مستحکمی دارند. از لحاظ شکل لبه نیز در گونه‌های مختلفی می‌توان آن‌ها را طبقه بندی نمود که در ادامه به گونه‌شناسی مقایسه‌ای کوزه‌ها پرداخته خواهد شد.

کوزه‌ها با لبه‌های گرد، گرد به داخل یا خارج برگشته (جدول ۶: نمونه‌های ۱ تا ۱۷) نمونه‌های مشابه آن‌ها به ترتیب، نمونه ۱ با اندکی تفاوت در مقطع از بررسی‌های باستان‌شناختی دشت میاناب شوستر (عالی و خسروزاده، ۱۳۸۵: شکل ۶۴، طرح ۱)، نمونه ۴ با بررسی‌های باستان‌شناختی شمال خوزستان (Wenke, 1975: fig. 32, 604) و نمونه ۵ مشابه نمونه از تل ماهوز عراق (Ricciardi, 1970: fig. 94, n: 72) است. نمونه ۶ مشابه بررسی‌های میاناب شوستر (عالی و خسروزاده، ۱۳۸۵: شکل ۵۷: طرح ۵) است؛ هم‌چنین نمونه ۱۱ با اندکی تفاوت در مقطع مشابه محوطه‌های شمال خوزستان (Wenke, 1975: fig. 16: 300)، نمونه ۱۲ محوطه تل ابوشریفه عراق (Adams, 1970: fig. 6, n: bt) مشابه بررسی‌های باستان‌شناختی ماه‌نشان زنجان (خسروزاده و عالی، ۱۳۸۳: طرح ۱۶: ۷) و محوطه هگمتانه (تاج‌بخش و آذرنوش، ۱۳۹۲: تصویر ۱: e)، نمونه ۱۵ مشابه محوطه تل ابوشریفه عراق (Adams, 1970: fig. 6, n: be)، نمونه ۱۶ نیز با این تفاوت که نمونه مقایسه اندکی ضخامت بیشتری دارد، مشابه ماه‌نشان زنجان (خسروزاده و عالی، ۱۳۸۳: طرح ۱۶: ۲) است.

کوزه‌ها با لبه‌های سه‌بر (جدول ۶: نمونه‌های ۱۸ تا ۲۸) نمونه ۱۸ با نمونه از محوطه کهن دژ نیشابور (لباف خانیکی، ۱۳۸۷: شکل ۷: شماره ۳) و محوطه هگمتانه (تاج‌بخش و آذرنوش، ۱۳۹۲: تصویر ۱: t)، نمونه ۱۹ شمال خوزستان (Wenke, 1975: fig. 12, 100)، نمونه ۲۰ محوطه سیراف (اسمعیلی جلودار، ۱۳۹۴: ۲۳۶، شماره ۵۵)، نمونه ۲۱ با اندکی تفاوت قابل مقایسه با بررسی‌های شمال خوزستان (Wenke, 1975: fig. 33, 607) و هم‌چنین قابل مقایسه با قلاگوری رموند (حسن‌پور، ۱۳۹۱: تصویر ۵: ۲)، نمونه ۲۲ بوشهر (Whitcomb, 1987: fig. D,d) هستند؛ هم‌چنین نمونه ۲۳ در میان سفال‌های شمال خوزستان (Wenke, 1975: fig. 21, 405)، نمونه ۲۴ بررسی‌های باستان‌شناسی دشت فارس (خسروزاده، ۱۳۹۳: شکل ۲-۸۴، شماره ۱۰)، نمونه ۲۵ محوطه حاجی‌آباد فارس (Azarnoush, 1994: fig. 174, h)، نمونه ۲۶ بررسی‌های دشت سنقر (ساریخانی و همکاران، ۱۳۹۵: شکل ۲: ۲) و محوطه هگمتانه (تاج‌بخش و آذرنوش، ۱۳۹۲: تصویر ۱: t)، نمونه ۲۷ مشابه بررسی‌های سیستماتیک شهر اردشیرخوره فارس (کریمیان و منتظرظهوری، ۱۳۹۸: طرح ۱، ۱۱۰۰-۴۶) گزارش شده است.

کوزه‌ها با لبه‌های چهاربر (جدول ۶: نمونه‌های ۲۹ تا ۳۵) نمونه ۳۰ و ۳۱ با محوطه‌های شمال خوزستان (Wenke, 1975: fig. 32, 604 & fig. 23, 432)، نمونه ۳۳ شمال خوزستان (Wenke, 1975: fig. 32, 604 & fig. 23, 432)

دشت فارس (خسرورزاده، ۱۳۹۳: شکل ۸۴-۲: شماره ۴) و محوطه هگمتانه (تاج‌بخش و آذرنوش، ۱۳۹۲: تصویر ۱: e) است. نمونه ۳۴ مشابه محوطه روئه (نیاکان، ۱۳۹۸: طرح ۱) و نمونه ۳۵ مشابه

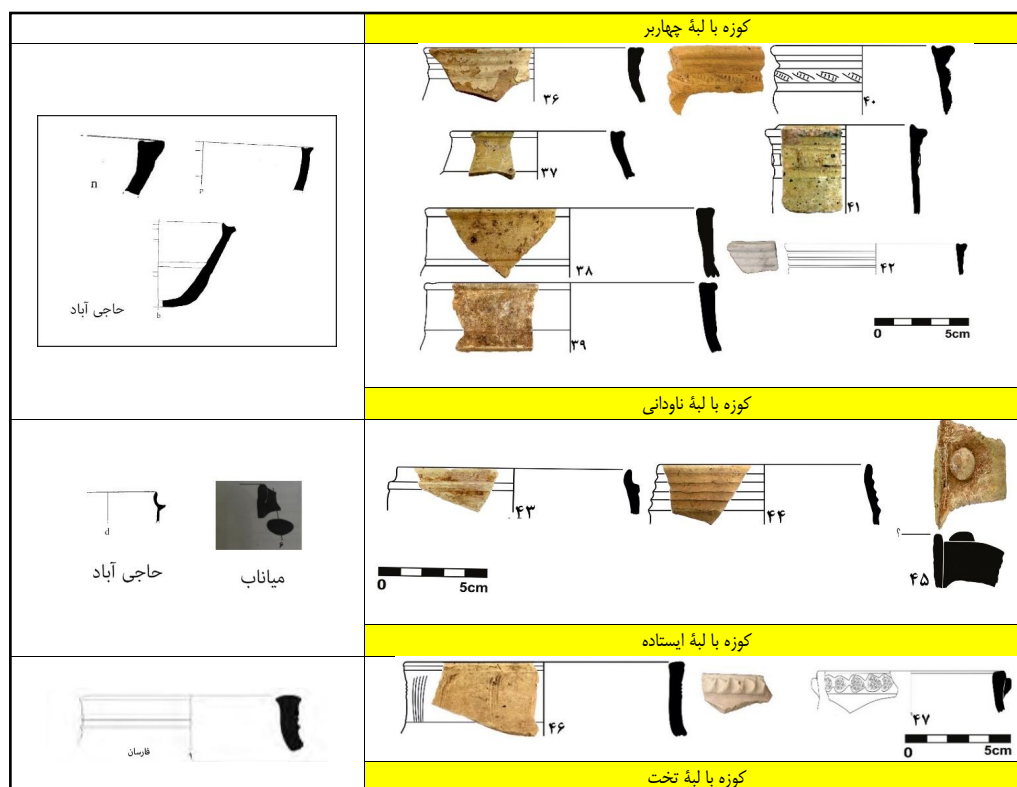
کوزه‌ها با لبه ناودانی (تصویر ۱۰: نمونه‌های ۳۶ تا ۴۲) به‌جز نمونه ۳۹ و نمونه ۳۸ که قابل‌مقایسه با محوطه فلاگوری راموند (حسن‌پور، ۱۳۹۱: تصویر ۴، ۶) است، اکثراً قابل‌مقایسه با نمونه‌هایی از محوطه حاجی‌آباد فارس (Azarnoush, 1994: fig. 171, n & fig. 171, p & 163,) هستند. (b)

کوزه‌ها با لبه ایستاده (جدول ۶: نمونه‌های ۴۳ تا ۴۵) نمونه ۴۳ مشابه محوطه حاجی‌آباد فارس (Ibid: fig. 172, d) و نمونه ۴۵ قابل‌مقایسه با بررسی‌های میاناب شوشتر (عالی و خسرورزاده، ۱۳۸۵: شکل ۶۴: ۶) و محوطه هگمتانه (تاج‌بخش و آذرنوش، ۱۳۹۲: تصویر ۱: g) هستند.

جدول ۶: گونه‌شناختی انواع کوزه‌های ساسانی محوطه گوریه استان ایلام (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Tab. 6: Typology of various Sasanian jugs in the Gouriye site, Ilam Province (Authors, 2020).

نمونه‌های تطبیقی	
	کوزه با لبه گرد
	
	

کوزه با لبه تخت (جدول ۶: نمونه‌های ۴۶ و ۴۷) نمونه ۴۶ مشابه محوطه‌های دشت فارسان (خسروزاده، ۱۳۹۳: شکل ۲-۸۵: ۱) می‌باشد.

خمره

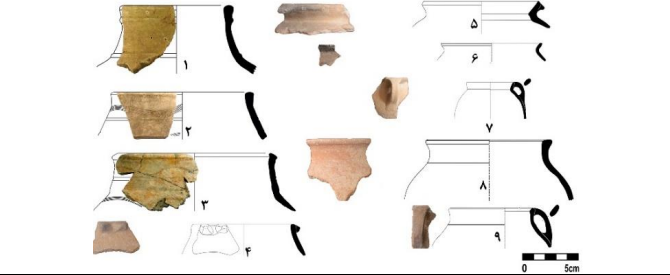
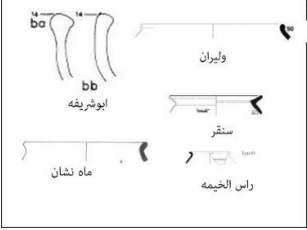

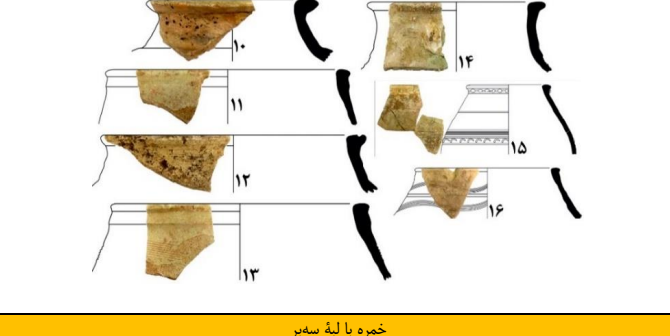
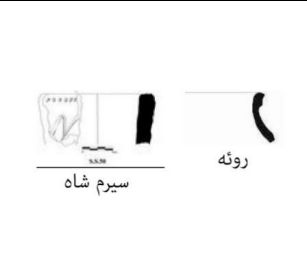

دومین گونه از سفال‌های گوریه، خمرها با فراوانی (۲۲,۶۸٪) هستند. خمره‌های محوطه گوریه به جز یک مورد تماماً چرخ‌سازند و حرارت کافی برای پخت را داشته‌اند. آمیزه مورد استفاده در خمیره آن‌ها معدنی است و به لحاظ کیفیت ساخت، جنس متوسط و ظریفی دارند. خمرها طیفی از رنگ‌های قرمز، نخودی، نخودی مایل به سبز، قهوه‌ای و خاکستری را شامل می‌شوند. در میان این‌گونه به لحاظ شکل لبه خمرها با لبه گرد فراوانی بیشتری نسبت به سایر شکل‌های لبه دارند. از جمله اشکال خمرها عبارتند از: خمره با لبه گرد (جدول ۷: نمونه‌های ۱ تا ۹) نمونه‌های ۱ و ۲ مشابه آن‌ها از محوطه تل ابوشریفه عراق (Adams, 1970: fig. 6, n, ba & bb) گزارش شده است؛ هم‌چنین نمونه ۴، قابل مقایسه با محوطه ولیران دماوند (نعمتی، ۱۳۹۰: لوح ۱۹: شماره ۵)، نمونه ۵ بررسی‌های باستان‌شناختی دشت سنقر کرمانشاه (ساریخانی و همکاران، ۱۳۹۵: شکل ۲: ۳۹)، نمونه ۶ و ۷ با این تفاوت که نمونه‌های ماه‌نشان زنجان اندکی ضخامت بیشتر دارند (خسروزاده و عالی، ۱۳۸۳: طرح ۱۶: ۸)، نمونه ۸ محوطه رأس الخیمه امارات متحده عربی (Kenet, 2002: fig. 4, 81) هستند. خمرها با لبه سه‌بر (جدول ۷: نمونه‌های ۱۰ تا ۱۶) نمونه ۱۰ قابل مقایسه با دشت سنقر (پارسه و همکاران، ۱۳۹۴: طرح ۳: ۸)، نمونه ۱۱ و ۱۳ مشابه محوطه لاره‌لاره ۲ (مهاجری‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: تصویر ۷: ۶)، نمونه ۱۲ با اندکی تفاوت مشابه کلک‌تمرخو (یوسف‌وند و میری، ۱۳۹۸: تصویر ۷: ۱۴)، نمونه ۱۴ با اندکی تفاوت مشابه دشت سنقر (پارسه و همکاران، ۱۳۹۴: طرح ۲: ۱۳) و نمونه ۱۵ نیز قابل مقایسه با محوطه تل ابوشریفه عراق (Adams, 1970: fig. 6, n: ce) است. خمره با لبه چهاربر (جدول ۷: نمونه‌های ۱۷ تا ۲۰)، در این گونه نمونه ۱۸ مشابه محوطه سیرم‌شاه (محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: تصویر ۱۳)، نمونه ۱۹ با اندکی تفاوت مشابه بنای رونه

(نیاکان، ۱۳۹۸: طرح ۱) و نمونه ۲۰ مشابه محوطه هگمتانه (تاج‌بخش و آذرنوش، ۱۳۹۲: تصویر ۱: d) است.

خمره با لبه فشاری (جدول ۷: نمونه ۲۱) مشابه نمونه از میاناب شوشتر (عالی و خسروزاده، ۱۳۸۵: شکل ۵۸: ۲۳) است و هم‌چنین خمره با لبه ناودانی (جدول ۷: نمونه ۲۲) قابل مقایسه با محوطه حاجی‌آباد (Azarnoush, 1994: fig. 171,n) است.

جدول ۷: گونه‌شناختی انواع خمره‌های ساسانی محوطه گوریه استان ایلام (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Tab. 7: Typology of different Sasanian vats in the Gouriye site, Ilam Province (Authors, 2020).

نمونه‌های تطبیقی	
	خمره با لبه گرد
	
	
	

کاسه و درپوش

سومین گونه از سفال‌های مورد مطالعه محوطه گوریه، کاسه‌ها با فراوانی (۲۱٫۶۵٪) هستند؛ کاسه‌ها قابل طبقه‌بندی در گروه دهانه باز و از لحاظ شکل لبه نیز همانند شکل‌های دیگر کوزه و خمره در گونه‌های مختلفی می‌توان آن‌ها را گونه‌شناسی و طبقه‌بندی نمود و در این میان کاسه با لبه سه‌بر فراوانی نسبتاً بیشتری به سایر اشکال لبه‌ها دارد. همه نمونه‌ها چرخ‌سازند و دارای پوشش گلی بر سطح داخلی یا بیرونی خود هستند و بیشتر آن‌ها در حرارت مناسب پخته شده‌اند و بافت متوسط و ظریف دارند. خمیره کاسه‌ها در طیفی از رنگ‌های نخودی، قرمز، خاکستری، قهوه‌ای

و نخودی مایل به سبز قرار دارند. کاسه‌ها نیز براساس شکل لبه به ترتیب در اشکال مختلفی هم‌چون: کاسه با لبه سه‌بر (جدول ۸: نمونه ۱ تا ۹)، نمونه ۱ مشابه محوطه سوغانلو ۳ پیرانشهر (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۹: تصویر ۵: ۲)، نمونه ۴ قابل مقایسه با بررسی‌های باستان‌شناختی بوشهر (Whitcomb, 1987: fig. E k) و نمونه‌های ۲ و ۳ مشابه میاناب شوشتر (عالی و خسروزاده، ۱۳۸۵: شکل ۵۵، ۲ و ۴) هستند؛ هم‌چنین نمونه‌های ۵ و ۶ نیز در کاوش‌های محوطه سیرم‌شاه سیمره (محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۴۸، شماره ۳۹) و حاجی‌آباد فارس (Azarnoush, 1994: fig. 171, k) گزارش شده است. نمونه‌های ۷ و ۸ نیز مشابه بررسی‌های باستان‌شناسی بوشهر (Whitcomb, 1987: fig. G, I & fig. E, k) و نمونه ۹ نیز با اندکی تفاوت مشابه محوطه حاجی‌آباد فارس (Azarnoush, 1994: fig. 180, a) هستند.

کاسه با لبه گرد به داخل یا خارج برگشته (جدول ۸: نمونه ۱۰ تا ۱۶) نمونه ۱۰ و ۱۱ مشابه شمال خوزستان (Wenke, 1975: fig. 28, 529 & 526)، نمونه ۱۲ با اندکی تفاوت در مقطع مشابه سیرم‌شاه سیمره (محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۴۸، شماره ۳۸) و هم‌چنین محوطه لاره‌لاره ۲ (مهاجری‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: تصویر ۷: ۸)، نمونه ۱۳ تل‌ملیان فارس (Alden & Balcer, 1978: fig. 6 n, 21)، هم‌چنین نمونه ۱۵ در محوطه تل‌ابوشریفه عراق (Adams, 1970: fig. 6, n, bc) و نمونه ۱۶ تل‌ملیان فارس (Alden & Balcer, 1978: fig. 6 n: 25) گزارش شده است.

کاسه با لبه ناودانی (جدول ۸: نمونه‌های ۱۷ تا ۱۹) نمونه ۱۷ که درپوش ظرفی است، قابل مقایسه با محوطه دره‌شهر سیمره (لک‌پور، ۱۳۸۹: شکل ۲۳، شماره ۱۲۸)، نمونه ۱۸ نیز محوطه حاجی‌آباد فارس (Azarnoush, 1994: fig. 171, p) هستند.

کاسه با لبه فشاری (جدول ۸: نمونه ۲۰) مشابه نمونه از بررسی‌های باستان‌شناسی بوشهر (Whitcomb, 1987: fig. E, S) است.

کاسه با لبه ایستاده گرد (جدول ۸: نمونه ۲۱) نیز قابل مقایسه با محوطه اولتان‌قالاسی دشت مغان (علیزاده، ۱۳۸۶: تصویر ۵۱: T2. L108) است.

پیاله و بشقاب

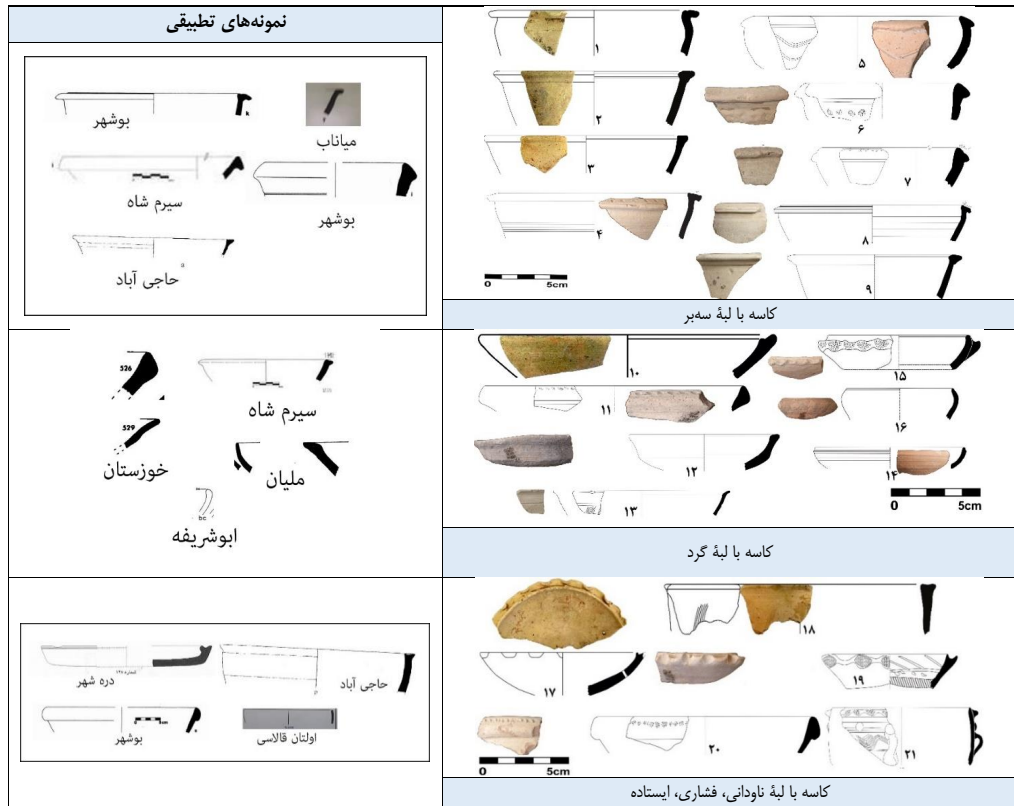
آخرین گونه از سفال‌های گوریه، پیاله و بشقاب‌ها با فروانی (۶۱٪) هستند؛ درمیان سفال‌های ساسانی محوطه گوریه تعداد سه پیاله و سه بشقاب وجود دارد. این ظروف خمیره‌ای به رنگ نخودی، نخودی مایل به سبز، قهوه‌ای و قرمز دارند. آمیزه به‌کاررفته در آن‌ها از نوع مواد معدنی (شن و ماسه) است. شیوه ساخت آنان به جز دو مورد، باقی چرخ‌ساز و به‌لحاظ بافت ظریف، متوسط و خشن هستند. پیاله‌ها را به‌لحاظ شکل لبه می‌توان در گونه‌های لبه گرد (جدول ۹: نمونه ۱ و ۲) نمونه ۱ مشابه محوطه تل‌ماهوز در عراق (Ricciardi, 1970: fig. 94, n: 76) و پیاله با لبه چهاربر (جدول ۹: نمونه ۳) طبقه‌بندی کرد. بشقاب‌ها نیز به‌لحاظ شکل لبه در گونه‌های لبه گرد (جدول ۹: نمونه ۴) مشابه نمونه از قلعه سیرم‌شاه (محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳: ۱۴۸: شکل ۳۸)، لبه ناودانی (جدول ۹: نمونه ۵) قابل مقایسه با محوطه حاجی‌آباد فارس (Azarnoush, 1994: fig. 171, h) و لبه ایستاده (جدول ۹: نمونه ۶) مشابه محوطه قصرابونصر فارس (Whitcomb, 1985: fig. 52, b) هستند.

تعاملات فرهنگی و گاهنگاری مقایسه‌ای سفال‌های ساسانی محوطه گوریه

بهره‌گیری از سفال بیشتر به‌منظور تاریخ‌گذاری نسبی و شناخت روابط فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است (خسروزاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۹)؛ بنابراین تقلید گونه‌های سفال و تولید آن‌ها با کیفیتی پایین‌تر یا جابه‌جایی سفال‌ها در پی صادرات از روابط فرهنگی و اقتصادی میان

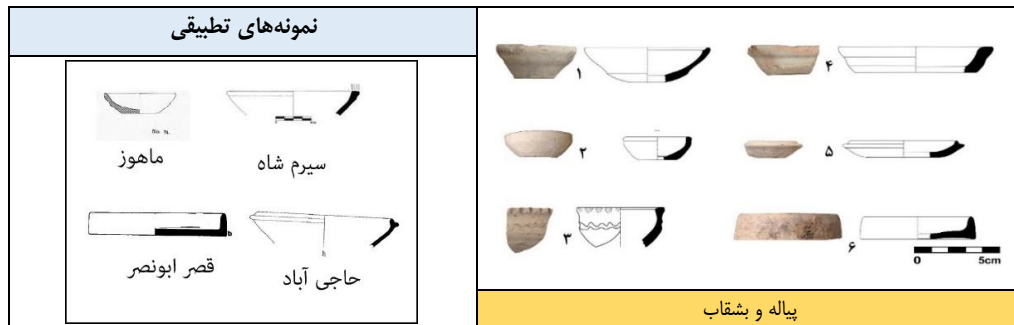
جدول ۸: گونه‌شناسی انواع کاسه‌های ساسانی محوطه گوریه استان ایلام (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Tab. 8: Typology of various Sasanian bowls in the Gouriye site, Ilam Province (Authors, 2020).

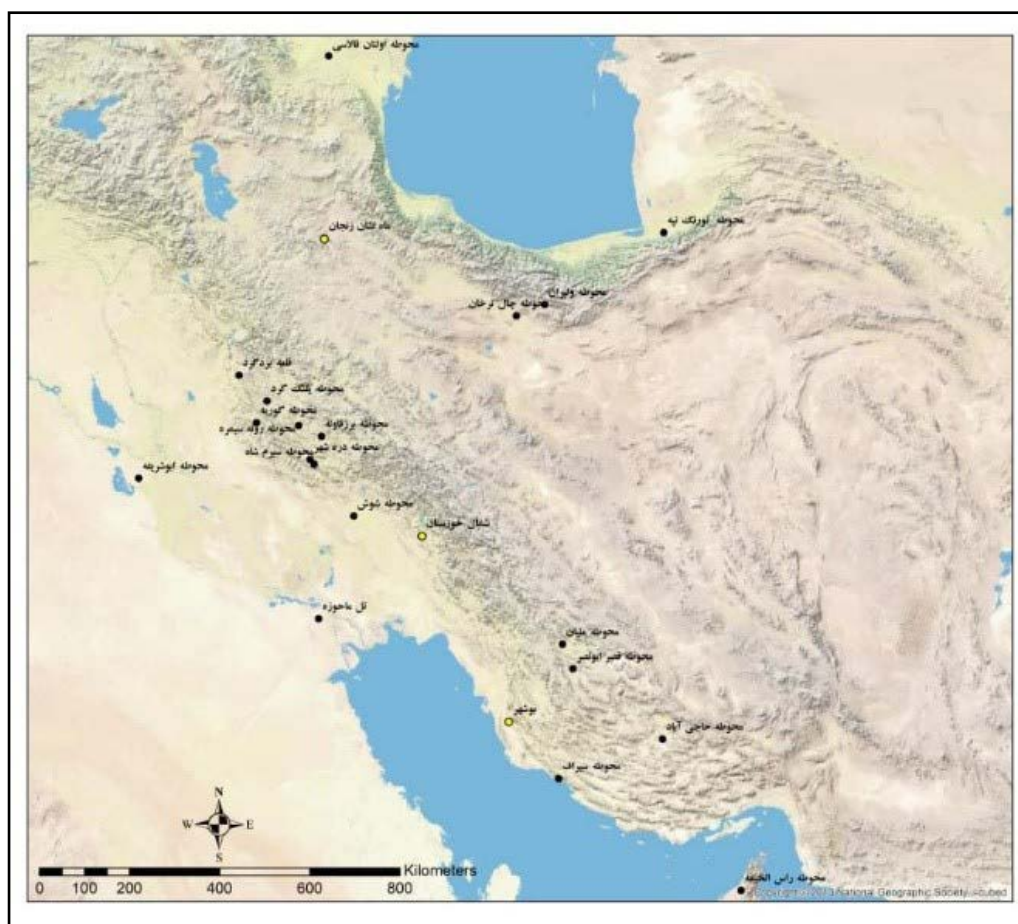
جدول ۹: گونه‌شناسی انواع پیاله و بشقاب ساسانی محوطه گوریه استان ایلام (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Tab. 9: Typology of Sasanian cups and plates in the Gouriye site, Ilam Province (Authors, 2020).

جوامع حکایت دارد و روابط فرهنگی میان دو یا چند جامعه، ناشی از موقعیت جغرافیایی و راه‌های ارتباطی است و وجود راه‌های ارتباطی به توزیع و گسترش سنت‌های هنری و فرهنگی می‌انجامد (امیرحاجلو و صدیقیان، ۱۳۹۹: ۱۷۲)؛ به عنوان مثال، می‌توان به سفال‌های خاص گونه «نوک اژدری» در سواحل خلیج فارس اشاره نمود (اسمعیلی جلودار، ۱۳۹۴)؛ به عبارتی دیگر، مواد فرهنگی مشابه دلیلی هستند بر جابه‌جایی خود کالا یا فرهنگ تولید کالا و شباهت میان مجموعه سفال‌های چند محوطه با یکدیگر، که نشان از ارتباط آن محوطه‌ها دارد (لباف‌خانیکی، ۱۳۹۱: ۱۹۳ و ۱۹۴). نتایج حاصل از مقایسات گونه‌شناسی و گاهنگاری مقایسه‌ای نمونه‌های سفالین محوطه گوریه آشکارا نشان از همسانی و مشابهت این نمونه‌ها با سفالینه‌های مناطق همجوار و فرامنطقه‌ای آن دارد؛ بنابراین سفال ساسانی گوریه به ترتیب قابل مقایسه با سفال‌های محوطه‌های مناطق فرهنگی

شامل محوطه‌های واقع در «مسیر جنوب و جنوب غرب ایران» هم‌چون: حاجی‌آباد (Azarnoush, 1994)، قصرابونصر (Whitcomb, 1985)، شمال خوزستان (Wenke, 1975)، میاناب شوشتر (عالی و خسروزاده، ۱۳۸۵)، بوشهر (Whitcomb, 1987) و نیز «مسیر غرب و شمال غرب ایران» شامل محوطه‌هایی هم‌چون: دره‌شهر (لک‌پور، ۱۳۸۹)، قلعه سیرم‌شاه (محمدی‌فر و طهماسبی، ۱۳۹۳)، محوطه هگمتانه (تاج‌بخش و آذرنوش، ۱۳۹۲)، محوطه لاره‌لاره ۲ (مهاجری‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴)، قلاگوری رماوند (حسن‌پور، ۱۳۹۱)، محوطه‌های شناسایی شده در بررسی‌های سنقر (ساریخانی و همکاران، ۱۳۹۵) و با فاصله‌ای دورتر با محوطه‌های ساسانی شناسایی شده ماه‌نشان (خسروزاده و عالی، ۱۳۸۳)، محوطه سوغانلو ۳ پیرانشهر (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۹) و اولتان قالاسی (علیزاده، ۱۳۸۶) دارد؛ علاوه بر این‌ها، برخی از گونه‌های سفالین با سفالینه‌های محوطه‌های چون «تل ابوشریفه، تل ماهوز در عراق» قابل مقایسه است (تصویر ۶).

تصویر ۶: پراکندگی برخی از محوطه‌های ساسانی اشاره شده در متن پژوهش حاضر (نگارندگان، ۱۳۹۹).
 Fig. 6: Distribution of some Sasanian sites mentioned in the text of the current study (Authors, 2020).

نتیجه‌گیری

در هر منطقه فرهنگی کیفیت و کمیت داده‌های باستان‌شناسی، بنیان ارزیابی‌های باستان‌شناختی را فراهم می‌آورد. مطالعه، گونه‌شناسی و سرانجام گاهنگاری سفال‌های محوطه گوریه در راستای پاسخ به پرسش‌های پژوهش انجام شد. خصوصیات فنی سفال‌ها نشانگر آن است که در ساخت آن‌ها از شن و ماسه درآمیزه استفاده شده است؛ آن‌چه روشن است، اکثر سفال‌ها پختشان کافی و برخی از آن‌ها پختشان ناکافی با فراوانی و این نشان‌دهنده عدم کنترل حرارت کوره سفال‌پزی بوده

است. بیشتر سفال‌های مورد پژوهش حاضر، در گروه متوسط جای گرفتند که نشان‌دهنده تمایل ساکنین محوطه گوریه به استفاده از ظروفی با ظرافت متوسط بوده است. اکثر سفال‌ها چرخ‌ساز و مبین استفاده از چرخ‌سفالگری در ساخت سفال‌ها بوده است و تعداد کمی از آن‌ها دست‌ساز هستند. هم‌چنین بر جداره داخلی و بیرونی اکثر سفال‌ها پرداخت به‌روش دست‌مرطوب مشاهده می‌شود. علاوه بر پرداخت برخی از سفالینه‌ها نیز پوشش گلی رقیق یا غلیظ بر جداره داخلی یا بیرونی و حتی هر دو جداره نیز پوشیده شده‌اند. در مجموع از محوطه گوریه چند گونه سفالی شامل: کوزه، خمره، کاسه، پیاله و بشقاب به دست آمد. مقایسه گونه‌های سفالی با دیگر مناطق نشان داد که سفال با کاربری مصرفی و عمومی نظیر کوزه با فراوانی (۴۸٫۹۶٪) عمده‌ترین نوع سفالی است که مردم ساکن این منطقه از آن استفاده نموده‌اند. سفال‌های گوریه از لحاظ تنوع تزئینی شامل نقوش کنده، ترکیبی و افزوده هستند و در این میان استفاده از نقوش فشار ناخنی، به‌نظر بومی خود منطقه غرب ایران می‌باشد و در سایر مناطق مشاهده نشده است. از آنجایی که اطلاعات باستان‌شناختی درخصوص سفال ساسانی در منطقه غرب ایران خیلی اندک است، سفال‌های محوطه گوریه با سایر محوطه‌های دیگر مناطق مقایسه شد. براساس مقایسه تطبیقی سفال‌های گوریه شباهت‌هایی بین بعضی از فرم‌های سفالی با سفال‌های محوطه‌های ساسانی منطقه غرب (هم‌چون: پلنگ‌گرد، سیرم‌شاه، قلاگوری)، جنوب و جنوب‌غرب ایران (هم‌چون: حاجی‌آباد، قصرابونصر، ملیان، بررسی‌های شمال خوزستان، بررسی‌های میاناب شوشتر) و محوطه‌هایی در بین‌النهرین (هم‌چون: ابوشریفه و ماهوز) دیده شد. براساس مقایسات تطبیقی مشخص شد که سفال‌های محوطه گوریه با محوطه‌های اواخر این دوره هم‌چون: قصرابونصر فارس، تل ابوشریفه عراق و بررسی‌های بوشهر همسانی نسبی دارند. به‌طورکلی، محوطه گوریه بر سر دو راه ارتباطی باستانی ایران به بین‌النهرین و دیگری مسیر ارتباطی به سمت غرب و جنوب‌غربی ایران قرار داشته است. بر طبق آن چه در بخش‌های پیشین بیان شد، سفال‌های گوریه قابل مقایسه با سایر مناطق فرهنگی ایران نیز هستند که براساس مطالعات این‌گونه می‌توان بیان نمود که محوطه گوریه براساس مدارک موجود از نظر فرهنگی به نظر تحت‌تأثیر منطقه فرهنگی جنوب‌غرب و جنوب ایران است که می‌توان سبکی منطقه‌ای را برای آن به حساب آورد.

سپاسگزاری

نویسندگان محترم از آقای دکتر کمال‌الدین نیکنامی (استاد مشاور اول) کمال تشکر را دارند.

درصد مشارکت نویسندگان

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر، اعلام می‌دارند که باتوجه به آن که مقاله مستخرج از رساله دکتری، نویسنده اول به‌عنوان جمع‌آوری‌کننده مطالب، و نگارش آن تحت نظارت نویسنده دوم به‌عنوان استاد راهنمای اول، نویسنده سوم به‌عنوان استاد راهنمای دوم و نویسنده چهارم به‌عنوان استاد مشاور دوم در مراحل اجرای تحقیق و نگارش این مقاله نقش داشته‌اند.

تضاد منافع

داده‌های پژوهش پیش‌رو حاصل یک فصل کاوش باستان‌شناسی در محوطه گوریه استان ایلام است که توسط لیل‌اخسروی به دست آمده است. هزینه انجام کاوش از اعتبارات پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری کشور تأمین شده است.

کتابنامه

- ابن جعفر، قدامه، (۱۳۷۰). الخراج. ترجمه حسین قره‌چانلو، تهران: البرز.
- ابن حوقل، ابوالقاسم محمد، (۱۳۶۶). صورة الارض. ترجمه جعفر شعار، تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- ابن رسته، احمد ابن عمر، (۱۸۹۱ م). الاعلاق النفسیه. تحقیق: م. دخویه، لیدن: بریل.
- ابودلف الخزرچی، مسعربن مهلهل، (۱۳۴۲). سفرنامه ابودلف در ایران در سال ۳۴۱ ه.ق.، با تعلیقات و تحقیقات ولادیمیر مینورسکی. ترجمه ابوالفضل طباطبایی، تهران: فرهنگ ایران زمین.
- اسمعیلی جلودار، محمداسماعیل، (۱۳۹۴). پژوهش‌های باستان‌شناختی خلیج فارس (بندر باستانی سیراف). تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.
- اصطخری، ابواسحاق ابراهیم، (۱۳۴۵). مسالک و ممالک. تصحیح: ایرج افشار، تهران: موقوفات افشار.
- آقاعلی گل، داود؛ سودائی، بیتا؛ خسروی، لیدا؛ و کریمی، مینا، (۱۳۹۸). «بررسی و مطالعه مصنوعات شیشه‌ای دوره ساسانی؛ نمونه مطالعاتی: شیشه‌های محوطه گنبد جهانگیر و (تپه) گوریه در استان ایلام با استفاده از روش میکروپیکسی». پژوهش باستان‌سنجی، ۵ (۲): ۴۷-۷۰. <https://doi.org/10.29252/jra.5.2.47>
- امیرحاجلو، سعید؛ و صدیقیان، حسین، (۱۳۹۹). «مطالعه باستان‌شناختی سفال‌های دوران اسلامی محوطه قلعه سنگ؛ شهر قدیم سیرجان». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۱۰ (۲۵): ۱۸۰-۱۵۵. <https://doi.org/10.22084/nbsh.2020.18449.1896>
- باغ‌شخی، میلاد؛ اسمعیلی جلودار، محمداسماعیل؛ خسروزاده، علیرضا؛ و حاجی محمدعلیان، علمدار، (۱۳۹۸). «درآمدی بر شناخت‌شناسی سفال‌های ساسانی و اسلامی محوطه شیرکوه ناپین، فلات مرکزی ایران». مطالعات باستان‌شناسی پارسه، ۳ (۱۰): ۱۰۷-۸۷. <https://doi.org/10.30699/PJAS.3.10.87>
- پارسه، شهرام؛ ساریخانی، مجید؛ و حیدریان، محمود، (۱۳۹۴). «توصیف، طبقه‌بندی و گونه‌شناسی سفال‌های ساسانی شهرستان سنقر و کلیایی». در: مجموعه مقالات ششمین همایش بین‌المللی باستان‌شناسان جوان، به‌کوشش: رضا ناصری و مرتضی خانی‌پور: ۲۰-۲.
- پیرانی، بیان، (۱۳۸۰). «گزارش بررسی و شناسایی شهرستان ایوان در استان ایلام». ایلام: مرکز اسناد میراث فرهنگی استان ایلام (منتشر نشده).
- پیرانی، بیان، (۱۳۸۲). «پرونده‌های ثبتی بناهای گوریه و گنبد جهانگیر». ایلام: مرکز اسناد میراث فرهنگی استان ایلام (منتشر نشده).
- تاج‌بخش، رؤیا؛ آذرنوش، مسعود، (۱۳۹۲). «گونه‌شناسی سفال‌های دوره ساسانی مکشوفه از تپه هگمتانه». در: مجموعه مقالات باستان‌شناسی شهر همدان، به‌کوشش: علی هژبری، همدان: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان همدان: ۲۳۷-۲۱۹.
- حسن‌پور، عطا، (۱۳۹۱). «فصل دوم کاوش باستان‌شناختی محوطه باستانی قلعه‌گوری رماوند». تهران: مرکز اسناد پژوهشکده باستان‌شناسی کشور (منتشر نشده).
- حسن‌پور، عطا؛ صادقی‌راد، مسعود؛ و جوادی‌نیا، زهرا، (۱۳۹۳). «فصل سوم کاوش‌های باستان‌شناختی محوطه فلاگوری رماوند». مقاله‌های کوتاه سیزدهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی ایران، جلد اول، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری: ۹۷-۱۰۱.
- خان‌مرادی، مژگان، (۱۳۹۶). «معرفی و گونه‌شناسی سفال‌های اشکانی و ساسانی محوطه خوب‌خاتون سنقر». مقالات سومین همایش ملی باستان‌شناسی ایران، بیرجند: چهاردرخت.

- خسروزاده، علیرضا، (۱۳۹۳). بررسی تحولی زیستگاه‌های انسانی دشت فارس از دوران پیش‌اتاریخ تا دوران اسلامی. شهرکرد: دانشگاه شهرکرد.
- خسروزاده، علیرضا؛ و عالی، ابوالفضل، (۱۳۸۳). «توصیف، طبقه‌بندی و تحلیل گونه‌شناختی سفال‌های دوران اشکانی و ساسانی منطقه ماه‌نشان (زنجان)». مجموعه مقالات همایش بین‌المللی باستان‌شناسی ایران، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور: ۴۵-۷۰.
- خسروزاده، علیرضا؛ نوروزاده‌چگینی، ناصر؛ و نظری، سامر، (۱۳۹۹). «توصیف، طبقه‌بندی و گونه‌شناسی سفال‌های اشکانی به‌دست آمده از دور دوم کاوش‌های قلعه یزدگرد». مطالعات باستان‌شناسی، ۱۲ (۱): ۱۳۷-۱۱۷. <https://doi.org/10.22059/jarcs.2020.266797.142620>
- خسروی، شکوه، (۱۳۹۴). «فصل دوم پژوهش‌های باستان‌شناسی در محوطه پلنگ‌گرد اسلام‌آباد غرب، کرمانشاه: گزارش گمانه‌زنی به‌منظور تعیین عرصه و پیشنهاد حریم محوطه». مقاله‌های کوتاه چهاردهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی ایران، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری: ۱۶۴-۱۶۱.
- خسروی، لیلا، (۱۳۹۵). «گزارش کاوش محوطه باستانی گوریه». تهران: مرکز اسناد پژوهش‌گده باستان‌شناسی کشور (منتشر نشده).
- خسروی، لیلا، (۱۳۹۹). «نویافته‌های گچی ساسانی از بناهای اعیانی گوریه و جهانگیر برکرانه رود کنگیر ایوان در استان ایلام». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۱۰ (۲۴): ۱۶۷-۱۴۱. <https://doi.org/10.22084/NBSH.2019.19889.1996>
- خسروی، لیلا، (۱۴۰۰). «بررسی نتایج چهارمین فصل کاوش در بنای ساسانی جهانگیر ایلام». مطالعات باستان‌شناسی پارسه، ۵ (۱۷): ۲۳۹-۲۱۹. <https://doi.org/10.30699/PJAS.5.17.219>
- دارک، کن، (۱۳۹۳). مبانی نظری باستان‌شناسی. ترجمه کامیار عبدی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- راولینسون، هنری، (۱۳۶۲). سفرنامه راولینسون. ترجمه سکندر امان‌اللهی بهاروند، تهران: آگاه.
- ساریخانی، مجید؛ حیدریان، محمود؛ و پارسه، شهرام، (۱۳۹۵). «بررسی و تحلیل الگوی استقرار محوطه‌های ساسانی در دشت میان‌کوهی سنقر و کلیایی». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، (۱۰): ۱۲۰-۱۰۱. <https://doi.org/10.22084/NBSH.2016.1549>
- طبری، محمد بن جریر، (۱۳۷۵). تاریخ طبری (تاریخ الرسل و الملوك). جلد ۱۵، ترجمه ابوالقاسم پاینده، تهران: اساطیر، چاپ پنجم.
- عالی، ابوالفضل؛ و خسروزاده، علیرضا، (۱۳۸۵). «سفال‌های دوره ساسانی تا اوایل اسلام». بررسی باستان‌شناسی میاناب شوشتر، به‌کوشش: عباس مقدم. تهران: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری: ۲۹۷-۲۴۹.
- علیزاده، کریم، (۱۳۸۶). گزارش مقدماتی کاوش‌های باستان‌شناختی در اولتان قلاسی دشت مغان-اردبیل فصل اول و دوم. تهران: انتشارات پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.
- قره‌چانلو، حسین، (۱۳۶۰). «استان کنونی ایلام و عیلام: پژوهشی در جغرافیای تاریخی ماسبدان و مهرچانقدق». مقالات و بررسی‌ها، دفتر ۳۵ و ۳۶: ۵۲-۳۱.
- فیضی، مهسا؛ فیضی، نسیم و حیدری‌باباکمال، یدالله (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر جریان‌های فرهنگی حاکم بر شکل‌گیری نقوش سفال‌های صدر اسلام سیمره، نمونه موردی: سفال‌های بدون لعاب». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۲ (۳): ۱۵۲-۱۳۱. https://nbs.basu.ac.ir/article_449.html

- کریمیان، حسن؛ و منتظرظهوری، مجید، (۱۳۹۸). اردشیرخوره نخستین پایتخت ساسانیان (شکل‌گیری، توسعه، فضاهای شهری و بناهای تاریخی). تهران: جهاد دانشگاهی.
- لباف‌خانیکی، میثم، (۱۳۸۷). «سفال ساسانی شمال شرق ایران (طبقه‌بندی، مقایسه و تحلیل براساس ویژگی‌های شکلی)». دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، ۵۹ (۴-۱۸۶): ۱۷۷-۱۴۳. <https://www.academia.edu/8616954>
- لباف‌خانیکی، میثم، (۱۳۹۱). «برهمکنش‌های سیاسی-اقتصادی شهر نیشابور با زیستگاه‌های اقماری‌اش در دوره ساسانی». مطالعات باستان‌شناسی، ۴ (۱): ۲۰۲-۱۷۵. <https://doi.org/10.22059/jarcs.2012.35381>
- لسترنج، گای، (۱۳۸۳). جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی. ترجمه محمود عرفان، تهران: علمی و فرهنگی.
- لک‌پور، سیمین، (۱۳۸۹). کاوش‌ها و پژوهش‌های باستان‌شناسی دره شهر (سیمره). تهران: پازینه.
- مترجم، عباس؛ و بختیاری، ذبیح‌الله، (۱۳۹۴). «اولین فصل کاوش‌های باستان‌شناختی، نجات بخشی محوطه برزه‌قلا (له-لار) حوضه آبگیر سد سیمره». پژوهش‌های باستان‌شناسی حوضه آبگیر سد سیمره، به‌کوشش: لیلی نیاکان، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری: ۲۱۰-۲۰۵.
- محمدی‌فر، یعقوب؛ و طهماسبی، الناز، (۱۳۹۳). «طبقه‌بندی سفال ساسانی دره سیمره، مطالعه موردی: قلعه سیرم‌شاه». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۴ (۷): ۱۵۲-۱۳۳. https://nbsh.basu.ac.ir/article_992.html
- مسعودی، ابوالحسن علی بن حسین، (۱۳۸۱). التنبیه و الانشراف. ترجمه ابوالقاسم پاینده، تهران: علمی فرهنگی.
- مظاهری، خداکرم؛ زینی‌وند، حسین؛ و کریمی، بهرام، (۱۳۹۳). «زوال ولایت مهرجانقذق براساس متون تاریخی و داده‌های باستان‌شناسی». پژوهش‌های ایران‌شناسی، ۴ (۲): ۱۰۲-۸۵. <https://doi.org/10.22059/JIS.2015.56682>
- مهاجری‌نژاد، عبدالرضا؛ سراقی، نعمت‌الله؛ و جاویدخواه، معصومه، (۱۳۹۴). «گزارش مقدماتی کاوش محوطه‌های لاره‌لاره ۱ و ۲ حوضه سد سیمره». پژوهش‌های باستان‌شناسی حوضه آبگیر سد سیمره، به‌کوشش: لیلی نیاکان، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری: ۳۰۳-۲۹۵.
- مقدسی، ابوعبدالله، (۱۳۶۱). احسن التقاسیم فی معرفة الاقالیم. ترجمه علینقی منزوی، تهران: شرکت مؤلفان و مترجمان ایران.
- نیاکان، لیلی، (۱۳۹۸). «بنای ساسانی «روئه» برکرانه‌های سیمره». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۹ (۲۰): ۱۴۸-۱۲۹. <https://doi.org/10.22084/NBSH.2019.15870.1721>
- نعمتی، محمدرضا (۱۳۹۰). «بررسی منطقه دماوند در دوره اشکانی و ساسانی مطالعه موردی: محوطه تاریخی ولیران». رساله دکتری، تهران: دانشگاه تربیت مدرس (منتشر نشده).
- هورشید، شقایق؛ و موسوی‌حاجی، سیدرسول، (۱۳۹۴). «کاوش باستان‌شناسی در محوطه برزقواله حوضه سد سیمره». اثر، ۳۶ (۶۸): ۹۲-۱۰۷. <https://journal.richt.ir/athar/article-1-95-fa.pdf>
- یزدانی، افشین؛ لشکری، آرش؛ و مولایی‌کردشروی، حامد، (۱۳۹۹). «کاوش نجات بخشی در محوطه ساسانی سوغانلوی ۳، سد کانی‌سیب پیرانشهر». مقالات کوتاه هجدهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی ایران، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری: ۹۱۰-۹۰۵.
- یعقوبی، احمد ابن ابی‌واضح، (۱۳۷۱). تاریخ یعقوبی. ترجمه محمد ابراهیم آیتی، جلد اول، تهران: علمی و فرهنگی.

- یوسف‌وند، یونس؛ و میری، فرشاد، (۱۳۹۸). «کلیک تَمَرخو؛ چهارتاقی نویافته از دوره ساسانی در غرب لرستان (طرحان)». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۹(۲۱): ۱۵۰-۱۳۱. <https://doi.org/10.22084/NBSH.2019.16396.1749>

- Aali, A. & KhosroZadeh, A., (2006). "Sasanian to Early Islamic Period Potteries". in: *The Book An Archaeo-logical Study of Mianab-e Shoushtar*, by: Abbas Moghadam. Tehran: Cultural Heritage and Tourism Organiza-tion: 249-297. (In Persian).

- Abū Dulaf al-Khazraji, M- i. M., (1963). *The Journey of Abū Dulaf in Iran in the Year 341 A.H, with com-ments and research by Vladimir Minorsky*. Translated by: Abū al-Faḍl Ṭabāṭabā'ei, Tehran: Iran Zamin Cul-ture. (In Persian).

- Adams, R. Mc., (1970). "Tell Abu sarifa. A sassanian-Islamic ceramic sequence from south central Iraq". *Ars Orientalis*, 8: 87-119.

- Agha-Aligol, D., Soda'ei, B., Khosravi, L. & Karimi, M., (2019). "Investigation and Study of Glass Artifacts of the Sassanid Period; Case Study: Jahangir Dome and GouriyeH Glasses in Ilam Province using Micro-PIXE Technique". *JRA*; 5 (2):47-70 (In Persian). <https://doi.org/10.29252/jra.5.2.47>

- Alden, J. R. & Balcer, J. M., (1978). "Excavations at Tal-i Malyan". *IRAN*, 16 (1): 79-92.

- Alizadeh, K., (2007). *Preliminary Report on Archaeological Explorations in the Ultanqalasi Plain, Moghan-Ardabil Region, Firṣt and Second Chapters*. Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism, 1st Edition. (In Persian).

- Amirhajlou, S. & Sedighian, H., (2020). "An Archaeological Study of Islamic Pottery in the Qal'eh Sang Area; The Ancient City of Sirjan". *Archaeological Research of Iran*, (25): 155-180. (In Persian). <https://doi.org/10.30699/PJAS.3.10.87>

- Azarnoush, M., (1994). *The Sasanian Manor House at Haji Abad, Iran, Monografie di Mesopotamia III, Flor-ence: Casa Editrice le Lettere*. Institute of Washington.

- BaghSheikhi, M., Isma'ili Jelodar, M. I., Khosrozhadeh, A. & Hajji Mohammad Alian, A., (2019). "An Intro-duction to the Typology of Sasanian and Islamic Potteries in the Shirkuh-e Nayin Area, Central Plateau of Iran". *Studies in Parseh Archaeology*, 3(10): 87-107. (In Persian). <https://doi.org/10.30699/PJAS.3.10.87>

- Boucharlat, R. & Labrousse, A., (1979). "Le palais d'ArtaxerxèsII sur la rive droite du Chaour à Suse". *Ca-hiers de la Délégation Archéologique Française en Iran, DAFI*, 10: 19-136.

- Dark, K., (2014). *Theoretical Foundations of Archaeology*. Translated by: Kamyar Abdi, Tehran: Academic pub-lishing center. (In Persian).

- Feizi, M., Feizi, N. & Heydari Babakamal, Y., (2012). "Investigating the Impact of Cultural Currents on the Formation of Patterns of Early Islamic Pottery at Seymareh, A Case Study: Unglazed Pottery". *Archaeolog-ical Research of Iran*, 3 (2): 152-131. (In Persian). https://nbsh.basu.ac.ir/article_449.html

- Guy Le Strange, (2004). *Historical Geography of the Lands of the Eastern Caliphate*. Translated by: Mahmoud Erfan, Tehran: Scientific- Cultural. (In Persian).

- Hassanpour, A., (2012). "Second Chapter of Archaeological Exploration of the Ancient Area of Qal'eh-ye Guri Ramavand". Tehran: Research Institute of Cultural Heritage & Tourism, Archaeology Research Institute (Unpublished), (In Persian).

- Hassanpour, A., Sadeghi-Rad, M. & Javadi-nia, Z., (2013). "The third chapter of the archaeological excavations of Qalagori Ramavand". *Short articles of the 13th Annual Meeting of Iranian Archaeology*, Vol. 1, Tehran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism: 101-97. (In Persian).
- Hourshid, Sh. & Mousavi-Haji, S. R., (2014). "An Archaeological Exploration in the Barze qhaleh Site of the Seymareh Dam Basin". *Asar*, (68): 92-107. (In Persian). <https://journal.richt.ir/athar/article-1-95-fa.html>
- Ibn Hawqal, Abu-I. gh. M., (1987). *Šūrat al-Arz*. Translated by: Ja'far Sha'ār, Tehran: Iran Cultural Foundation. (In Persian).
- Ibn Ja'far, Q., (1991). *Al-Kharāj*. Translated by: Hossein Qarahchānlu, Tehran: Alborz. (In Persian).
- Ibn Rošte, A-I. O., (1891). *Al-Alag Al-Nafsih*. Research by: M. Dekhoye, Leiden: Brill (In Persian).
- Ismaeili Jolodar, M. I., (2015). *Archaeological Research of the Persian Gulf (Ancient Port of Siraf)*. Tehran: Cultural Heritage and Tourist Research Institute. (In Persian).
- Istakhri, Abu-I. I., (1966). *Masalik & Mamalik*. Edited by: Iraj Afshar, Tehran: Afshar Waqf. (In Persian).
- Karimian, H. & Montazer Zohouri, M., (2019). *Ardeshir-Khooreh the First Capital of the Sassanians (Formation, Development, Urban Spaces, and Historical Buildings)*. Tehran: University Jihad. (In Persian).
- Keall, E. J. & Keall, M. J., (1981). "The qaleh-I Yazddigird Pottery. A Statistical Approach". *IRAN*, (19): 33-80.
- Kennet, D., (2002). "Sasanian Pottery in Southern Iran and Eastern Arabia". *IRAN*, (40): 153-162. <https://doi.org/10.2307/4300621>
- Khanmoradi, M., (2016). "Introduction and typology of Parthian and Sasanian pottery from Jub-khatun San-gar". *Proceedings of the third national archeological conference of Iran*, Birjand: Chahardarkht. (In Persian).
- Khosravi, L., (2016). "Report on the Excavation of the Ancient Site of Guriyeh". Tehran: Archive of the Research Institute of Archaeology (Unpublished). (In Persian).
- Khosravi, L., (2020). "Sasanian newly found stucco from the Luxurious Buildings of Guriyeh and Jahangir on the bank of Kangir River in Ilam Province". *Archaeological Research of Iran*, 24(10): 141-167. (In Persian).
- Khosravi L., (2021). "A Review on the Results of the 4th Season of Archaeological Excavations in Jahangir Site Ilam". *Parseh Journal of Archaeological Studies*, 5 (17): 11 (In Persian). <https://doi.org/10.30699/PJAS.5.17.219>
- Khosravi, Sh., (2015). "The Second Chapter of Archaeological Research in the Polangard area, Islamabad-e Gharb, Kermanshah: A Speculative Report with the Aim of Determining the Area and Proposing the Enclosure of the Site". in: *The Proceedings of the Fourteenth Annual Conference of Iranian Archaeology*, Tehran, Cultural Heritage and Tourism Organization: 161-164. (In Persian).
- Khosrozadeh, A. & Aali, A., (2004). "Description, Classification, and Typological Analysis of Parthian and Sasanian Pottery in the Mahnesan Region (Zanjan)". in: Tehran, Publication of the Cultural Heritage Organization of Iran. (In Persian).
- Khosrozadeh, A., Nowrouzadeh Chegini, N. & Nazari, S., (2020). "Description,

Classification, and Typology of Parthian Pottery Unearthed from the Second Phase of Excavations at Qal'eh-ye Yazdgerd". *Archaeological Studies*, 12(1): 117-137. (In Persian). <https://doi.org/10.22059/jarcs.2020.266797.142620>

- Khosrozadeh, A., (2014). *Investigating the Evolution of Human Habitats in Dasht-e Farsan from Prehistoric to Islamic Periods*. Shahrekord: Shahrekord University. (In Persian).

- Kleiss, W., (1987). "Cal Tarkhan Sodontlich von Rey". *AMI*, (20): 309-318.

- Labafkhaniki, M., (2008). "Sasanian Pottery in Northeastern Iran (Classification, Comparison, and Analysis Based on Shape Characteristics)". *Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran*, 59: 177-143. (In Persian). <https://www.academia.edu/8616954/>

- Labbaf Khaniki, M., (2012). "Eco-political interactions between Nishapour and its hinterlands during Sassanian period". *Archaeological studies*, 4 (1): 175-202. (In Persian) <https://doi.org/10.22059/jarcs.2012.35381>

- Lakpour, S., (2010). *Explorations and Archaeological Studies in Darehshahr (Seymareh) City*. Tehran: Pāzīneh. (In Persian).

- Lecomte, O., (1987). *La Ceramique Sassanide, Fouilles de Tureng Tepe sous la direction Jean Deshayes*. I: Les periods sassanides ET islamiques, Paris.

- Masudi, Abu-I. A. b. H., (2002). *Al-Tanbih wa Al-Ashraf*. Translated by: Abulqasem Payandeh. Tehran: Sci-entific-Cultural. (In Persian).

- Mazaheri, Kh., Zienivand, H. & Karimi, B., (2014). "The Decline Meherjan qazagh Velayat Festival based on Historical Texts and Archaeological Data". *Iranology Research*, 4: 85-102. (In Persian). <https://doi.org/10.22059/JIS.2015.56682>

- Mohajerinehad, A., Soraghi, N. & Javidkhah, M., (2015). "Preliminary Report on the Excavations of Lareh Lareh 1 and 2 Sites in the Seymareh Dam Basin". in: *Archaeological Studies of the Seymareh Dam Basin*, edited by Leila Niakan, Tehran: Cultural Heritage and Tourism Research Institute: 303-295. (In Persian).

- Mohammadifar, Y. & Tahmasbi, E., (2014). "Classification of Sasanian Pottery in Seymareh, Case Study: Siram Shah Castle". *Archaeological Research of Iran*, (7): 133-152. (In Persian). https://nbsh.basu.ac.ir/artcle_992_9fcad02e93ff4f8d2a6fe8bf1fad7ecb.pdf?lang=en

- Maghdasi, Abu-I. A., (1982). *Ahsan Al-taqasim Fi Ma'rifat Al-aqalim*. Translated by: Alinaghi Monzavi, Tehran: Iran Authors and Translators Company. (In Persian).

- Motarjem, A. & Bakhtiari, Z., (2014). "The first chapter of archaeological excavations, the rescue of the Barzeh Qala (Lahe-Lar) area of the Simre Dam catchment area". In: *The Archeological research of Simreh Dam catchment area, Lili Niakan effort*, Tehran: Cultural Heritage and Tourism Research Institute: 200-210. (In Persian).

- Nemati, M. R., (2011). "Investigation of the Damavand Region in the Parthian and Sasanian Periods: A Case Study of the Valiran Historical Site". PhD dissertation, Tehran: Tarbiat Modares University (Unpublished). (In Persian).

- Niakān, L., (2019). "Sasanian Structure 'Ruha' on the banks of Seymareh". *Archaeological Research of Iran*, 20(9): 129-148. (In Persian). <https://doi.org/10.22084/nbsh.2019.15870.1721>

- Parseh, Sh., Sarikhani, M. & Heydarian, M., (2014). "Description, classification and typology of Sasanian pottery of Sanghar and Kilai'i cities". in: *The Proceedings of*

the 6th International Conference of Young Archae-ologists, by: Reza Naseri and Morteza Khanipour: 2-20. (In Persian).

- Pirani, B., (2001). “Report on the Study and Identification of Eivan County in Ilam Province”. Ilam: Ilam Province Cultural Heritage Documents Center (Unpublished). (In Persian).

- Pirani, B., (2003). “Registration Files of Gurieh and Gonbad Jahangir Buildings”. Ilam: Ilam Province Cultural Heritage Documents Center (Unpublished). (In Persian).

- GharehChanloo, H., (1981). “The Current Province of Ilam and Elam; A Study in the Historical Geography of Masabdhan and Mehrjanqazq”. *Articles and Reviews*, 35-36: 31-52. (In Persian).

- Rawlinson, H., (1983). *Rawlinson's Travelogue*. Translated by: Eskandar Amanollahi Baharvand, Tehran: Agah. (In Persian).

- Venco Ricciardi, R., (1970). “Sasanian Pottery from Tell Mahuz (North Mesopotamia)”. *Mesopotamia*, 5: 427.

- Rice, P., (1987). *Pottery Analysis: A Sourcebook*. University of Chicago Press, Chicago.

- Sarikhani, M., Heidarian, M. & Parseh, Sh., (2016). “Analying the Sasanian Settlement Pattern of Sonqor-o Kolyaie Plain”. *Archaeological Research of Iran*, 6 (10): 101-120. (In Persian). <https://doi.org/10.22084/nbsh.2016.1549>

- Tabari, M. b. J., (1996). *Tarikh Tabari (Tarikh al-Rasul va al-Muluk)*. Volume 15, Translated by: Abul Qasim Payandeh, Tehran: Asatir, fifth edition. (In Persian)

- Tajbakhsh, R. & Azarnoush, M., (2013). “Typology of Sasanian era Pottery Unearthed from the Hegmataneh Mound”. in: *The Proceedings of Hamadan Archaeology Conference*, by: Ali Hojabri, Hamadan: Cultural Heritage, Handicrafts, and Tourism Organization of Hamadan Province: 237-219. (In Persian).

- Wenke, R. J., (1975). *Imperial Investments And Agricultural Developments In Parthian And Sassanian Khuzestan: 150 Bc To Ad 640*. University of Michigan.

- Whitcomb, D. S., (1985). *Before the roses and nightingales: excavations at Qasr-i Abu Nasr; Old Shiraz*. Metropolitan Museum of Art.

- Whitcomb, D. S., (1987). “Bushire and the Angali Canal”. in: *Proceedings of the Symposium Common Ground and Regional Features of the Parthian and Sasanian World (Torino, June 17th-21st, 1985)*. *Mesopotamia*, 22: 311-336.

- Yaqoubi, A. I. A.W, (1992). *Tarikh Yaqoubi*. Translated by: Mohammad Ebrahim Ayati, first volume, Tehran: Scientific and Cultural. (In Persian).

- Yazdani, A., Lashkari, A. & Moulaei Kourdeshlavi, H., (2020). “Redemptive Excavations in the Sasanian Site of Soghanlu 3, Piranshahr Kanisib Dam”. in: *Proceedings of the Eighteenth Annual Conference on Iranian Archaeology (2019)*, Tehran: Research Institute of Cultural Heritage & Tourism: 905-910. (In Persian).

- Yousefvand, Y. & Miri, F., (2019). “Kallek-e Tamirkhow: Newly Findings of Chahartaqi (square dome) from the Sasanian Period in Western Lorestan (Tarhan)”. *Archaeological Research of Iran*, 21: 131-150. (In Persian). <https://doi.org/10.22084/nbsh.2019.16396.1749>